

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zlata Weingerl - Kresevič

**VOJAŠKOPOLITIČNI VIDIKI SLOVENSKE
OSAMOSVOJITVENE VOJNE:
ANALIZA VSEBINE IZBRANIH VOJAŠKIH BESEDIL**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zlata Weingerl - Kresevič

Mentorica:izr. prof. dr. Ljubica Jelušič

**VOJAŠKOPOLITIČNI VIDIKI SLOVENSKE
OSAMOSVOJITVENE VOJNE:
ANALIZA VSEBINE IZBRANIH VOJAŠKIH BESEDIL**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

KAZALO

UVOD	2
1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR NALOGE	5
1.1 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA	5
1.2 OPREDELITEV CILJEV PROUČEVANJA	6
1.3 HIPOTEZE	6
1.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA	7
1.5 STRUKTURA NALOGE	8
2. KLJUČNA OSAMOSVOJITVENA DEJANJA	10
3. KRATKE BIOGRAFIJE TREH GENERALOV	12
4. POTEK SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE VOJNE IN NJEN VOJAŠKOPOLITIČNI KONTEKST	15
4.1 OCENE VLOGE NOTRANJIH DEJAVNIKOV	15
4.2 OCENE VLOGE ZUNANJIH DEJAVNIKOV	20
4.3 VOJAŠKI POSEG IN IZID SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE VOJNE	25
4.4 POIMENOVANJE SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE VOJNE	34
5. OCENE PORAZA JLA V SLOVENSKI OSAMOSVOJITVENI VOJN	37
5.1 VOJAŠKO POLITIČNA RAZMERJA MED JLA IN TO	37
5.2 NOTRANJE DILEME IN STRATEŠKI NAČRTI JLA	42
6. RAZMERJA MED VOJAŠKIM IN POLITIČNIM VODSTVOM IN V VOJAŠKEM VODSTVU	48
6.1 OCENE RAZMERIJ MED VOJAŠKIM IN POLITIČNIM VODSTVOM	48
6.2 OCENE RAZMERIJ V VOJAŠKEM VODSTVU	56
7. ZAKLJUČEK	60
8. LITERATURA	64
8.1 VZORCI RAZISKAVE - PRIMARNI VIRI	64
8.2 SEKUNDARNI VIRI	64
8.3 ČASOPISNI VIRI	65

UVOD

V mednarodnem okolju so se v osemdesetih letih dvajsetega stoletja pričele dogajati velike politične in družbene spremembe. Popuščanje napetosti med vzhodom in zahodom zaradi politike Mihaela Gorbačova in odpiranje Sovjetske zveze na zahod, padec berlinskega zidu in združitve obeh Nemčij, padec Varšavskega pakta in spremembe političnih sistemov njenih članic, vse skupaj in vsak dogodek zase so povzročili zmagovit in silovit pohod demokracije in njene parlamentarne večstrankarske ureditve v države vzhodne Evrope. Blokofske delitve sveta ni bilo več, države so morale na novo opredeliti obrambno politiko v evropskem prostoru in določiti novo funkcionalno vlogo svojih vojsk.

Nasprotno tem pozitivnim trendom v svetu so se razmere v nekdanji skupni državi Jugoslaviji v tem obdobju zaostrovale, kar je vodilo k njenemu neizbežnem razpadu. Ekonomske, socialne, demografske, politične in kulturne razlike med republikami so vzpodbujale spore in občutek eksploatacije ali občutek krivic, kar je bilo pogojeno s tem, da je bila Jugoslavija konglomerat različnih narodov, interesov, verstev in zgodovinskih tradicij. Razpad države in vojno na tleh Jugoslavije pa moramo postaviti v kontekst srbske politike in njenega odločujočega vpliva na Jugoslovansko ljudsko armado (JLA).

Z zvezno ustavo iz leta 1974 je bila določena delna konfederacija in decentralizacija večnacionalne države, kar nikoli ni bilo sprejemljivo za politično oblast večinskega srbskega naroda. K temu so se pridružili še očitki o nezadostnem financiranju razvitih republik pri vzdrževanju zveznih institucij in razvoju nerazvitih republik. Memorandum Srbske akademije znanosti in umetnosti, objavljen septembra 1986, o nezavidljivem položaju srbskega naroda in republike, ki naj bi jo ustava razkosala na tri dele, zaradi česar ni dosegla tiste ravni državnosti, kot so jo imele ostale republike, je veliko pripomogel k razbohotenju srbskega agresivnega nacionalizma in pripeljal na oblast Slobodana Miloševića. Srbski režim si je želel pridobiti nadzor nad zveznimi finančnim skladi in njihovim razporejanjem ter nadzor nad zveznimi institucijami. Leta 1989 je dosegel ukinitvev avtonomnih pokrajin, obenem pa obdržal njune predstavnike v zveznih institucijah. V zveznem predsedstvu, ki je bilo hkrati vrhovni poveljnik oboroženih sil, je Srbija skupaj s Črno goro imela polovico vseh glasov, kar ji je omogočalo različne politične manipulacije. Nacionalno gibanje pod srbskim partijskim vodstvom je preraslo v gibanje za Veliko Srbijo, kar je na eni strani pospeševalo razpad Jugoslavije, na drugi strani pa vzpodbujalo vojno za ustvarjanje nove srbske države. Slovenija se je čutila ogroženo pred takšno ekspanzionistično politiko Miloševićevega režima.

Ideje o ohranitvi federacije s socialističnim sistemom in nasprotovanje ustavni ureditvi iz leta 1974, ki naj bi pomenila ciljan projekt za razbijanje enotne države in njene vojske, so bili skupni interesi vojaškega vodstva JLA in centralistično naravnane srbskega režima. Povezovale so ju tudi podobna ideologija in ekonomsko-institucionalni interesi. Oba sta želela nadzorovati zvezni proračun, ki se je bogatil s prilivi iz razvitih zahodnih republik. Sprva 70 %, kasneje pa čez 50 % teh prilivov (ca. 2,5 milijarde \$) je bilo namenjenih financiranju zvezne armade. JLA kot edini integrativni dejavnik skupne države je postala instrument srbskega režima, ki se je odločujoče postavil proti demokratičnim spremembam in v obrambo Jugoslavije po meri srbskega naroda in v obrambo svojega lastnega obstoja. Po smrti Josipa Broza - Tita se je JLA vedno bolj izmikala civilnemu političnemu nadzoru Predsedstva Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), želela je izsiliti uvedbo izrednih razmer in prevzeti oblast v državi ter tako preprečiti decentralizacijo, konfederalizem in večstrankarski parlamentarizem. Njene namere so šle celo v smeri izvedbe državnega udara. JLA se po koncu hladne vojne ni znala prestrukturirati in reformirati v skladu z novimi vidiki nacionalne varnostne politike, kot so to storile druge vojske; izgubo zunanjega sovražnika je nadomestila z iskanjem notranjega sovražnika in se tako spremenila v vojsko, ki opravlja represivne policijske naloge proti lastnemu narodu (glej Jelušič, 2002:218).

Spori med slovenskim političnim vodstvom in vojaškim vrhom so se zaostriili proti koncu osemdesetih let zaradi pritiska na povečano financiranje JLA, njeni želji po krepitevi vojaško-industrijskega kompleksa in izdelavi lastnega vojaškega letala, zaradi člankov in glasil, ki so kritizirali vojsko in njene generale in so zanje pomenili napad na največjo zvezno institucijo, zvezno državo in njeno socialistično ureditev, zaradi zahtev po služenju vojaškega roka v matičnih republikah in civilnemu služenju oporečnikov, enakopravni uporabi slovenskega jezika, neustavnemu odvzemu pristojnosti nad poveljevanjem Teritorialni obrambi (TO) republiškim vodstvom ipd. Spori med Slovenijo in JLA so postali prevladujoč politični dejavnik, zaradi česar je armadno vodstvo nenehno grozilo z možnostjo vojaškega posega.

Osnova procesa demokratizacije in modernizacije v Sloveniji v osemdesetih letih je bilo gibanje za človekove pravice in ne nacionalistično gibanje, kar jo je ločevalo od drugih republik nekdanje Jugoslavije. V Sloveniji se je razvila močna civilna družba v obliki različnih družbenih in kulturnih gibanj (ekološka, mirovna), k širjenju nezaželene javne in kritične besede pa je veliko prispeval še mladinski in študentski tisk. To je povzročilo skrajno odklonilno stališče vojaškega vodstva največje zvezne institucije, ki ni želelo razumeti procesa pluralizacije medijskega prostora in zahtev civilne družbe po večjem vpogledu in nadzoru nad dejavnostjo

zvezne vojske ter po redefiniranju njene vloge in naloge po koncu hladne vojne. Ob nemirih na Kosovu je Slovenija podprla zahteve o spoštovanju človekovih pravic in v odgovor je bila s strani Srbije in Črne gore uvedena ekonomska blokada in orošana zvezna banka.

Spomladi 1990 so bile v Sloveniji izpeljane prve večstrankarske volitve in rezultati so vzpostavili neko ravnotežje, ki je politično oblast kot njeno opozicijo sililo v sodelovanje in iskanje kompromisov, in kar je navsezadnje tudi omogočilo, da so se Slovenci leta 1991 enotno uprli napadu JLA. Vzpostavitev tržne ekonomije, privatizacije in politične liberalizacije je postal glavni namen slovenskega državnega vodstva. Kljub vsem krizam, srbski hegemoniji in grožnjam vojaškega vrha je bila Slovenija še vedno pripravljena na dialog. Skupaj s Hrvaško je predlagala konfederativno ureditev, ki bi bila podobna ureditvi Evropske unije (EU), tedaj imenovane Evropska skupnost; podpisnice bi bile suverene in mednarodno priznane države, skupni interesi pa bi bili tržišče, obramba, varnost, človekove pravice in evropske integracije. Ta predlog sta odločno zavrnila Srbija in Črna gora, ki sta bili za ohranitev federacije in ukinitvev vseh konfederalnih elementov, ki jih je določala zvezna ustava. Slovenija ni želela sprejeti unificiranega in centraliziranega modela države, zato se je odločila za odcepitev, kar je navsezadnje bila tudi ustavna pravica jugoslovanskih narodov. Svojo samostojnost je obranila v oboroženih spopadih med desetdnevno osamosvojitveno vojno junija in julija 1991. Ključni datumi slovenskega osamosvajanja so podani v drugem poglavju.

Nekoliko daljši uvodni oris sprememb v evropskem prostoru in razmer v nekdanji skupni državi in Sloveniji je potreben zaradi celovitejšega vpogleda v obravnavano vsebino diplomske naloge, tj. v analizo stališč, ocen in interpretacij treh generalov nekdanje JLA do slovenskih osamosvojitvenih dejanj s poudarkom na slovenski osamosvojitveni vojni.

1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

1.1 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA

Za analitično gradivo svoje naloge sem izbrala knjige treh generalov nekdanje JLA, Veljka Kadrijevića, Branka Mamule in Martina Špegelja, osredotočene na dogodke, ki so bili usodno in neposredno povezani s slovensko osamosvojitveno vojno. Vojaška in politična stališča in odnos izbranih avtorjev do slovenske osamosvojitvene vojne in z njo neposredno povezanimi dogodki predstavljajo dokumentacijo o treh pogledih na takratne dogodke, njihov politični in vojaški kontekst, kot tudi na tedanja razmerja med vojaško in politično oblastjo. V izbranih besedilih me zanimajo tudi stališča, ocene in interpretacije povezane z vizijami ter načrti o prihodnosti Jugoslavije.

Glede na dejstvo, da so vsi trije generali imeli podobne kariere in uspehe ter zasedali najvišje položaje v JLA, v kateri so bili dolga desetletja socializirani, bi sklepala, da so si tudi njihova stališča do prelomnih dogodkov podobna. Po virih sodeč pa so bile njihove percepcije dogajanja v skupni državi različne, imeli so različen odnos do dejanj, ki so bila povod za odcepitev Slovenije, do osamosvojitvene vojne in vloge JLA v tem obdobju. V ključnem letu 1991 sta bila general Veljko Kadrijević in admiral Branko Mamula zagovornika unitaristične in centralistične državne ureditve, general Martin Špegelj pa je zagovarjal decentralistično ureditev in pravico narodov do odcepitve od Jugoslavije.

Navsezadnje velja omeniti še eno dejstvo. Knjige, ki so osnova analize, so bile izdane v različnih časovnih obdobjih. Veljko Kadrijević je svojo knjigo izdal že leta 1993, ko je krvava vojna še z vso močjo divjala na tleh Hrvaške in Bosne in Hercegovine, njegov bolj ali manj prisiljen odhod s položaja zveznega sekretarja za ljudsko obrambo in načelnika Štaba vrhovnega poveljstva oboroženih sil (ŠVP OS) pa še ni bil tako zelo odmaknjen. V nasprotju z njim sta Branko Mamula in Martin Špegelj svoji knjigi izdala leta 2000 oziroma leta 2001, kar jima je omogočilo, da sta dogodke, vezane na slovensko osamosvojitveno vojno in na razpad nekdanje skupne države, opazovala in ocenjevala celoviteje, analizirala natančneje in jih interpretirala s precejšnjo časovno distanco.

1.2 OPREDELITEV CILJEV PROUČEVANJA

Namen diplomske naloge je analizirati različne poglede, interpretacije in ocene dogodkov tik pred, med in tik po slovenski osamosvojitveni vojni v besedilih treh generalov iz vojaškega vrha nekdanje JLA in kasnejših ministrov za obrambo v kontekstu njihovih dvojnih vlog, vloge nosilcev vojaške in politične moči. Zaradi prepletanja njihovih vlog so se temu ustrezno prepletala tudi njihova stališča, ocene in pogledi.

Cilji diplomske naloge so:

- prikazati razlike med pogledi, interpretacijami in ocenami slovenskega osamosvajanja s poudarkom na slovenski osamosvojitveni vojni iz treh vzorčnih besedil;
- prikazati povezave ali nasprotja med vojaškopoličnimi stališči izbranih treh generalov;
- predstaviti tri vojaškopolične interpretacije slovenske osamosvojitvene vojne v kontekstu vojaških in političnih sprememb v širšem družbenem okolju: glede na razpad tedanje Jugoslavije in JLA ter glede na nastanek nove demokratične države v Sloveniji.

1.3 HIPOTEZE

Zmanjšanje legitimnosti politične oblasti je povezana z različnimi krizami in v primeru, da se krize stopnjujejo do stopnje, ko je ogrožen politični sistem, lahko nastopi vojska v vlogi rešiteljice političnega sistema in tudi prevzame oblast. JLA se je pričela vse bolj vključevati v politični sistem takrat, ko je začela slabeti civilna politična oblast in ko je presahnila civilna politična (partijska) kontrola nad njo (glej Jelušič, 1997:140). Razmerje med politiko in vojsko v nekdanji Jugoslaviji je armadnemu vodstvu omogočalo prehajanje z vojaškega na civilno politično področje (generali so bili člani zveznega in republiških predsedstev, zvezni sekretarji za obrambo in za notranje zadeve ipd.). Ker vojaški vrh ni imel samo velikih kompetenc na vojaškem področju, pač pa je zasedal tudi visoke politične položaje, je s tem prestopal ločnico med vojaško in politično oblastjo. V zgoraj omenjenem kriznem obdobju nekdanjega jugoslovanskega socialističnega sistema so procesi demokratizacije ogrožali ne le politično, pač pa tudi vojaško oblast.

Vsi trije generali so izpolnjevali dva pogoja, na osnovi katerih bi lahko sklepala, da bodo njihova stališča do razmer v nekdanji skupni državi in do slovenske osamosvojitve enaka. Prvi se je nanašal na dejstvo, da so bili dolga desetletja visoki častniki v JLA, v enoviti institucionalni

socialni vojaški organizaciji,¹ ki naj bi imela enake cilje in enak odnos do civilne politike, drugi pa na dejstvo, da so imeli podobne karijerne poti, uspehe in položaje na vojaški lestvici. Toda analiza njihovih besedil bo pokazala, da socializacijska moč vojaške organizacije ni bila dovolj velika, da bi generali lahko na enak način percepirali dogajanja v Jugoslaviji in Sloveniji. Izkazalo se bo, da je bila nacionalna pripadnost (delno tudi položaj, ki so ga zasedali v času slovenskega osamosvajanja) bolj odločilna od strokovne oziroma institucionalne pripadnosti, zaradi česar so različno dojemali in interpretirali tedanja dogajanja in slovensko osamosvojitveno vojno.

Glede na navedeno je mogoče predpostaviti:

- a) da bo iz analize besedil izbranih generalov razvidno, da so v času političnih kriz in krize v JLA ter med slovensko osamosvojitveno vojno igrali vojaške in politične vloge, zaradi prepletanja teh vlog sprejemali vojaške in politične odločitve, potek dogajanj različno ocenjevali in jih interpretirali z vojaških in političnih izhodišč;
- b) da bodo ocene izbranih generalov o slovenski osamosvojitvi različne in povezane z njihovimi ideološko-političnimi stališči kot političnimi vizijami prihodnosti SFRJ in JLA;
- c) da bodo ocene ogroženosti zaradi slovenske demokratično sprejete odločitve o osamosvojitvi, ki je predstavnikom zvezne oblasti, predvsem pa vodstvu JLA pomenila grožnjo in napad na obstoj Jugoslavije in JLA, pri izbranih generalih različne;
- d) da se stališča in interpretacije izbranih generalov razlikujejo tudi glede na videnje odnosov med JLA in TO, med vojaškim in političnim vodstvom ter v samem vodstvu JLA v obdobju slovenskega osamosvajanja.

1.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

V diplomski nalogi sem uporabila naslednje metode dela:

- analizo vsebine primarnega gradiva – treh besedil iz vzorca raziskave;
- analizo biografskih zgodb avtorjev in sekundarnega gradiva;
- opisno metodo;
- primerjalno metodo.

Analizo vsebine primarnega gradiva sem izvedla v naslednjih korakih:

- pisni pregled primarnega gradiva - treh besedil;

¹ Več o tem v Jelušič, 1997: 126-131.

- določitev vsebinskih enot analize glede na pomembnost za osrednjo problematiko naloge in glede na njihovo pokrivanje v vseh treh besedilih;
- klasifikacija enot analize, vključno z določitvijo kod (oznak za vsebinske enote);
- kodiranje enot v treh besedilih (z uporabo računalnika);
- združevanje enot iz treh besedil (z uporabo računalnika) v vsebinske sklope;
- primerjalna analiza enot v posameznih vsebinskih sklopih in izločitev prekrivajočih in vsebinsko nepomembnih enot in sklopov.

Stališča, ocene in interpretacije treh izbranih avtorjev, uvrščene v izbrane vsebinske sklope, sem predstavila opisno po posameznih poglavjih oziroma podpoglavjih. Analizirala sem sekundarno gradivo in biografske podatke izbranih avtorjev. Primerjalno metodo sem uporabila za primerjanje stališč, ocen in interpretacij avtorjev v vsebinskih sklopih in med vsebinskimi sklopi ter z njo ugotavljala razlike med njimi. Primerjave sem dokumentirala z ugotovitvami, do katerih sem prišla z analitičnim branjem avtorjev sekundarno uporabljenih virov.

1.5 STRUKTURA NALOGE

Diplomsko delo ima enostavno strukturo z osmimi poglavji. Prvo poglavje zajema metodološko-hipotetični okvir naloge, kjer so predstavljeni predmet proučevanja, cilji naloge s hipotezami in metodologijo dela. Drugo poglavje je namenjeno predstavitvi ključnih dogodkov slovenskega osamosvajanja (od volitev leta 1990 do odhoda zadnjega vojaka JLA iz Slovenije). V tretjem poglavju so podani kratki biografski podatki in značajski orisi generalov. Četrto poglavje je vsebinsko osredotočeno na ocene in stališča generalov o poteku slovenske osamosvojitvene vojne in o njenem vojaškopoličnem kontekstu. Pomembnejše vsebine so izpostavljene ter predstavljene v podpoglavjih: ocene notranjih in zunanjih dejavnikov, ki so pomembno vplivali na osamosvojitvena prizadevanja in samo vojno za Slovenijo, pogledi na vojaški poseg JLA in na izid slovenske osamosvojitvene vojne ter poimenovanje slovenske osamosvojitvene vojne v analiziranih besedilih in sekundarnih virih. Peto poglavje je namenjeno odnosom in razmerju med JLA in TO in je pomembno zaradi vpogleda v ocene treh avtorjev o načinu delovanja vojaškega vrha za dosego popolne vzpostavitve nadzora nad republiškimi TO. Ocene in stališča, opisana v tem poglavju, dokumentirajo tudi notranje dileme vojaškega vrha neposredno po oboroženem spopadu v Sloveniji in njegovem načrtovanju povračilnega udara. V šestem poglavju so podane ocene in pogledi treh generalov na razmerja med vojaškim in političnim

vodstvom oziroma na razmerja v samem vojaškem vodstvu. V sedmem poglavju so predstavljene zaključne ugotovitve, v zadnjem pa literatura.

Podpoglavja, ki vsebujejo analizo besedil, so strukturirana časovno, opisi sledijo poteku dogodkov po avtorjih in tematsko. Drugi del podpoglavij je namenjen soočenju stališč, mnenj, ocen in interpretacij treh izbranih avtorjev po tematikah, vključujejo pa tudi ocene in stališča avtorjev sekundarnih virov.

2. KLJUČNA OSAMOSVOJITVENA DEJANJA

Razmere v jugoslovanskem in slovenskem prostoru pred izvedbo prvih večstrankarskih volitev v Sloveniji aprila 1990 so bile pojasnjene v uvodnem delu. Rezultat teh volitev je bil ta, da je zmagal Demos, ki je v programu izpostavljal izhod iz skupne države in s tem problematiziral ohranitev enotne Jugoslavije. Računajoč na težave pri udejanjanju odcepitve je bilo septembra 1990 z ustavnimi dopolnili k slovenski ustavi poveljevanje in vodenje TO znova vrnjeno v republiški okvir, vedno več vojaških obveznikov pa je pričelo služiti vojaški rok v Sloveniji. V tem obdobju so se pričeli tudi dogovori s Hrvaško o skupni obrambi v primeru posredovanja zvezne vojske, obrambni načrti pa so bili dokončno pripravljene v sredini junija 1991.

Decembra 1990 je skoraj devetdeset odstotkov slovenskih volivcev na referendumu glasovalo za neodvisno državo, skupščina pa je določila šestmesečni rok za izvršitev vseh pravnih, organizacijskih in tehničnih priprav za razglasitev samostojnosti. Kljub tem pripravam pa so se nadaljevali pogovori o prihodnji ureditvi Jugoslavije. Ker republike niso sprejele predlaganega modela konfederacije, je slovenska skupščina februarja 1991 sprejela resolucijo o sporazumni razdružitvi, kar je še zaostriло politične razmere v pregretem ozračju in grozil je državni udar. Tako je v ozadju dogajanj na političnem prizorišču poteze vlekla tudi JLA. Da bi preprečila odcepitev Slovenije in onemogočila delovanje TO v obrambne namene, je zvezna vojska maja 1990 zasegla okoli 70 % njenega orožja (hrvaško TO je popolnoma razorožila).

Skupščina Republike Slovenije je 25. junija 1991 uradno razglasila samostojnost in neodvisnost Slovenije. Nad tem dejanjem pa Evropa in ZDA nista bili navdušeni, ker se nista želeli spopadati s problemi in konflikti zaradi vzpostavitve nepomembne demokratične državnice na meji nemirnega in konfliktnega balkanskega prostora in sta odločno zagovarjali ohranitev enotne Jugoslavije. V noči na 27. junij 1991 je zvezna armada pričela z vojaško agresijo na Slovenijo z izgovorom, da jo je za vnovično vzpostavitev policijskega in carinskega nadzora nad jugoslovanskimi državnimi mejami na območju Slovenije pooblastila zvezna vlada. Oboroženi spopadi so potekali do 6. julija 1991, naslednjega dne 7. julija 1991 je bila na Brionih podpisana deklaracija, ki je TO zavezovala k demobilizaciji njenih rezervistov, JLA k umiku vojske v vojašnice, za Slovenijo pa trimesečni moratorij pri njenem osamosvajanju. Kljub ostri polemiki je bila deklaracija 10. julija 1991 sprejeta v slovenski skupščini. Nepričakovano je 18. julija 1991 Predsedstvo SFRJ sprejelo sklep o začasnem umiku enot JLA iz Slovenije. Odhod zadnjega vojaka JLA iz koprškega pristanišča 25. oktobra 1991 je pomenil uveljavitev polne suverenosti Republike Slovenije nad njenim ozemljem, zračnim prostorom in morjem, za Slovence pa

priključitev k manj kot 200 narodom od 3000, ki imajo svojo lastno državo (glej Hribar, 2002:58). Teritorialna obramba je postala stalna vojska, ki se je januarja 1995 preimenovala v Slovensko vojsko.

V slovenski osamosvojitveni vojni je JLA, ki se je deklarirala kot tretja ali četrta evropska vojaška sila, doživela hud vojaški poraz in moralni zlom. Potrditev svoje samostojnosti je Slovenija dosegla v spregi z uspehi enot TO in policije zaradi visoke motiviranosti in pripravljenosti obraniti državo pred agresorjem, z visoko stopnjo enotnosti Slovencev in političnih strank za doseg demokratičnih sprememb in umestitve Slovenije v združeni evropski prostor ter z dobro izpeljanimi političnimi in pravnimi odločitvami slovenskega državnega vodstva. Nasprotno temu pa je JLA, predvsem v strahu zaradi lastnega obstoja, napačno presodila svojo politično vlogo in stopnjo legitimnosti v slovenskem prostoru s tem, da je pričela izvajati policijske naloge, za katere ni bila ne pooblaščen in ne usposobljena.

3. KRATKE BIOGRAFIJE TREH GENERALOV

General *Veljko Kadijević*, Srb po narodnosti, je med slovensko osamosvojitveno vojno zasedal najvišji vojaškopolični položaj v Jugoslaviji. Kot zvezni sekretar za ljudsko obrambo je opravljal tudi dolžnosti načelnika Štaba vrhovnega poveljstva oboroženih sil SFRJ (ŠVP OS), ki je bilo posvetovalno telo Predsedstva SFRJ. Sprejemal je ključne odločitve glede vloge JLA v slovenski osamosvojitveni vojni kot tudi glede prihodnosti skupne države. Kljub njegovi odločilni vlogi pa Kadijević ni imel trdne vizije o prihodnosti JLA in SFRJ. Še pred slovensko osamosvojitveno vojno je v javnosti veljal za vojaškega tradicionalista izrazito jugoslovanske orientacije, kar naj bi bila posledica njegovega hrvaško-srbskega zakona. Kasneje sta njegovo ideološko stališče in pripadnost postali dokaj nedefinirani, neizraziti in s stopnjevanjem zaostrovanja na tleh nekdanje Jugoslavije vedno bolj odvisni od srbske politike, ki jo je vodil Slobodan Milošević. Glede na to predstavlja pragmatično usmerjenega vojaka in politika, ki sprejema odločitve glede na trenutno razmerje sil v vojski in politiki.

Kadijević se je rodil 21. novembra 1925 v Glavini pri Imotskem. V narodnoosvobodilno vojno se je vključil leta 1943, končal jo je kot 20-letni major in kot namestnik političnega komisarja divizije. Po vojni je absolviral najvišje jugoslovanske vojaške šole, izobraževal pa se je tudi na ameriških vojaških šolah. Zaradi svojega znanja in sposobnosti je hitro napredoval do najodgovornejših funkcij v zvezni armadi. Bil je predavatelj in predstojnik katedre za dialektični materializem na Vojaški akademiji v Beogradu, poveljnik divizije, pomočnik poveljnika armade ipd. Leta 1985 je bil imenovan za namestnika tedanjega zveznega sekretarja za ljudsko obrambo admirala Branka Mamule. Bil je njegov učenec in zvest kader. Maja 1988 je postal peti zvezni sekretar za ljudsko obrambo v povojni Jugoslaviji.

V povezavi z njegovim šolanjem v ZDA dr. France Vreg zastopa stališče, da je Kadijević prevzel model centralizirane ameriške vojske in njej podobnih vojsk nacionalno homogenih držav, zaradi česar je označil TO kot bazo in okostje republiških vojsk za "veliko prevaro" (glej Vreg, 1992: 23). Tiskani mediji so o njem zapisali, da je osnovna značilnost njegove retorike trmasto vztrajanje pri starem, da pa je ob svojem imenovanju na položaj obrambnega ministra veljal za zmernega generala (odraz svetovljanstva, ki naj bi si ga nabiral v tujini) in bil pravo nasprotje nepopustljivega Branka Mamule.

Admiral *Branko Mamula* je bil med slovensko osamosvojitveno vojno že nekaj let upokojenec, vendar je kljub temu kot "general v senci" tesno sodeloval s Kadijevićem in vojaškim vrhom ter bil priča vsem pomembnejšim dogodkom v Jugoslaviji. Svojo aktivno vlogo v prelomnem

obdobju slovenskega osamosvajanja opravičuje s Kadijevićevo željo po njegovem sodelovanju pri sprejemanju vojaških odločitev.

Mamula se je zavzemal za večjo politično moč JLA, v kateri je videl vojaško in integrativno politično silo, ki je bila edina zmožna ohraniti enotno Jugoslavijo med stopnjevanjem republiških nacionalističnih gibanj. Vse nacionalizme s srbskim vred je kritiziral. Vneto je zagovarjal JLA kot braniteljico in garanta obstoja SFRJ in s tem tudi ideologijo bratstva in enotnosti.² Bil je predstavnik vizije ohranitve SFRJ pod vodstvom centralistične partije in karizmatičnega voditelja. Ko je Zveza komunistov Jugoslavije (ZKJ) začela izgubljati moč zvezne politične integrativne sile, se je Mamula politično angažiral in bil soustanovitelj restavrirane centralistične partije, Zveze komunistov - Gibanje za Jugoslavijo (ZK-GJ). Prav v njegovem mandatu zveznega sekretarja za ljudsko obrambo se je začelo krepiti mirovno gibanje v Sloveniji, pojavljale so se zahteve po civilnem služenju vojaškega roka, po prerazporeditvi sredstev v korist TO, po javni razpravi o nadzvočnem letalu, padale so kritike na račun prodaje orožja revnim državam tretjega sveta, na financiranja JLA s pomočjo ustavnih amandmajev ipd. Ta situacija je Mamulo v nasprotju s prejšnjimi zveznimi sekretarji za obrambo, ki so za življenja Tita bili predvsem vojaki, prisilila bolj izrazito igrati dvojno vlogo, tj. vlogo vojaka in politika.

Rodil se je 30. maja 1921 v Slavskem polju pri Vrginmostu. Bil je izredno ponosen, da je potomec visokih srbskih častnikov graničarjev, ki so služili v habsburški monarhiji. V narodnoosvobodilni vojni je sodeloval že od leta 1941. Vojno je končal na dolžnosti političnega komisarja Pomorskega poveljstva severnega Jadrana s činom podpolkovnika. Po vojni je zasedal dolžnosti pomočnika poveljnika vojne mornarice, poveljnika vojaškopomorskega območja, načelnika uprave vojne mornarice, pomočnika zveznega sekretarja za ljudsko obrambo, načelnika Generalštaba JLA (GŠ) in na tem položaju je bil leta 1982 imenovan za zveznega sekretarja za ljudsko obrambo. Leta 1988 se je upokojil. Končal je vojaško pomorsko akademijo. Je avtor več vojaških knjig in vojaškopolitičnih študij.

General *Martin Špegelj* piše, da si je svetovni nazor izoblikoval v zavednem hrvaškem kmečkem okolju, kjer se je veliko razpravljalo o socialnih pravicah in nacionalni svobodi. Trdi, da se je med službovanjem v JLA ukvarjal le s t.i. vojaško politiko in da nikoli ni bil partijski politik ali njen funkcionar. Kot upokojenec je bil navdušen nad svobodnimi večstrankarskimi demokratičnimi volitvami in zaradi podpore reformiranim komunistom je na volitvah postal kandidat te stranke. Njegova vojaškopolitična kariera je bila zelo dinamična. Ker je leta 1971 pokazal preveč zanimanja za dogodke na Hrvaškem, so ga vojaške oblasti pogojno obsodile

zaradi nacionalizma, napredovanje pa upočasnile. Kot aktivni častnik se je zavzemal za reformo SFRJ in JLA ter zaradi tega prihajal v spor z armadnim vrhom. Bil je predstavnik hrvaškega nacionalnega gibanja za osamosvojitvev in odcepitev Hrvaške. V preoblikovanju prostorske strukture v OS SFRJ je že leta 1988 videl osnovo tretje Jugoslavije oziroma Velike Srbije. Kot zagovornik hrvaškega nacionalnega gibanja je pripisoval velik pomen skupnim obrambnim pripravam Hrvaške in Slovenije na osamosvojitvev. Kot velik podpornik slovenskih osamosvojitvenih teženj je pogosto prihajal v spor s svojim predsednikom. Bil je proti ekstremnemu nacionalizmu in zaradi tega je prihajal v spor tudi s tedanjo hrvaško politično oblastjo. Med izbranimi tremi generali je bil edini, ki je prepoznaval pomembnost demokratizacije tedanjega sistema in uveljavljanja državljskih pravic. Za Špegelja sta uspešno in zakonito izvedena plebiscita za osamosvojitvev Slovenije in Hrvaške predstavljala izredno pomemben politični dogodek, medtem ko sta za generala Kadijevića in admirala Mamulo komajda vredna omembe.

Špegelj se je rodil 11. novembra 1927 v Starem Gradacu pri Virovitici. Leta 1943 se je priključil partizanom. Po vojni se je šolal na visokih vojaških šolah, zatem pa je služboval kot poveljnik garnizije, predavatelj na vojaških šolah, načelnik štaba 1. armadnega območja, poveljnik Teritorialne obrambe Hrvaške in kot poveljnik 5. armadnega območja je bil 1989 prvič upokojen. Že avgusta 1990 je bil imenovan za ministra za obrambo republike Hrvaške. To dolžnost je opravljal do 15. junija 1991, ko je bil imenovan za poveljnika Zbora narodne garde. Dolžnost je opravljal kratek čas, saj je zaradi spora s predsednikom Hrvaške že 7. avgusta odstopil s te dolžnosti. Od 22. avgusta 1991 do 31. decembra 1992 je bil glavni inšpektor za obrambo. Tretji (prisiljen) odhod iz vojske je bil dokončen.

² Več o tem v: Jelušič, 1997:145-149.

4. POTEK SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE VOJNE IN NJEN VOJAŠKOPOLITIČNI KONTEKST

V opisu vzorca sem že izpostavila, da sem izbrala besedila generala Kadijevića, admirala Mamule in generala Špeglja zato, ker so vsi trije opravljali naloge in imeli visoke položaje tako na vojaškem kot na političnem področju. Ta dvojna vloga se kaže v njihovih besedilih kot prepletanje vojaških in političnih stališč. V opisih poteka slovenske osamosvojitvene vojne avtorji prehajajo s političnih na vojaške ocene in interpretacije ter nasprotno. Zaradi takšnega prepletanja je v analizi težko razlikovati politična in vojaška stališča, ocene ter komentarje izbranih avtorjev.

4.1 OCENE VLOGE NOTRANJIH DEJAVNIKOV

Kadijević vidi glavne probleme v nekdanji skupni državi, ki so v zaključni fazi privedli do odcepitve Slovenije in do njenega popolnega razpada v sistemu samoupravljanja, v odnosu države do gospodarstva, v zahtevah po spremembi državne organiziranosti v unitarno oziroma konfederalno ureditev, v ustvarjanju dveh enakovrednih komponent oboroženih sil - JLA in TO, v delovanju Predsedstva SFRJ, v pristojnosti republiških ustav nad zvezno ustavo; za vse navedene probleme je po njegovi interpretaciji kriva ustava SFRJ iz leta 1974 (glej Kadijević, 1993: 53-68).

Opis zaostrovanja odnosov med slovenskim političnim vodstvom in JLA po Kadijevićevem mnenju daje tem zaostrovanjem predznak dolgoročno načrtovanih in strateško premišljenih političnih potez slovenskega političnega vodstva, ki so imele za končen cilj rušenje Jugoslavije. Oblikovanje prvih načrtov za kasnejše slovenske napade na JLA pripíše Kardelju, ki naj bi “definiral koncept razbijanja enotnosti in učinkovitosti oboroženih sil Jugoslavije” (Kadijević, 1993:99) že v ustavi iz leta 1974. Na slovensko osamosvojitveno vojno gleda kot na vojaški vrhunec političnih odločitev in dogodkov, ki so se nizali že od leta 1974 in stopnjevali v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja. Uvod v osamosvojitveno vojno naj bi predstavljali napadi slovenske javnosti na JLA.

Kadijević ugotavlja, da je deset let po sprejetju zvezne ustave slovensko politično vodstvo na sestanku oktobra 1984 sprejelo odločitev, da bo Slovenija začela javno napadati JLA. Ena od strateških odločitev s tega sestanka se je nanašala na Zvezo socialistične mladine Slovenije, ki naj bi preko svojih sredstev obveščanja propagirala zahteve po reformi JLA. Kritike JLA naj bi

opravičila z izgovorom, tako Kadrijević, da mladina, ki je sestavni del JLA, upravičeno zahteva tudi njene reforme. Napadi na JLA so se stopnjevali in še zlasti zaostri pred ustavnimi spremembami leta 1988, ki naj bi omogočili spremembe pri poveljevanju OS in pri načinu financiranja JLA. "Napadi na JLA ... so bili v funkciji neposredne priprave na secesijo Slovenije od Jugoslavije in ustvarjanje slovenske vojske" (Kadrijević, 1993:100). Zahteve, da naj Slovenci služijo vojaški rok v Sloveniji in pod poveljstvom slovenskih častnikov, so imele cilj, da se že v okviru obstoječe JLA oblikuje slovenska vojska. Po interpretaciji Kadrijevića so Slovenci skrajno nesramno širili propagando proti JLA, ki da je kruta in ne razume novih demokratičnih procesov. Vsebine spora z JLA so se gibale od zahteve po reformah JLA do zahtev po umiku JLA kot okupacijske vojske iz Slovenije.

Kadrijević označuje Slovence kot pionirje in nosilce razbijanja Jugoslavije in to trditev podkrepi s slovenskimi odločitvami, ki so neposredno prizadevale JLA. Kadrijević navaja, da v procesu sprejemanja ustavnega amandmaja o financiranju vojske "Slovenci niso hoteli sprejeti rešitve, po kateri bi se JLA kot zvezna institucija financirala iz primarnih prihodkov federacije, ampak so vztrajali pri tem, da se vojaški proračun financira tudi iz prispevkov republik in pokrajin" kakor tudi "Vsi poskusi krepitve zvezne države so povsem propadli in vse je ostalo tako, kot so Slovenci hoteli" (Kadrijević, 1993:104).

Tudi Mamula vidi v ustavi SFRJ iz leta 1974 grobe napake in temelje bodočega rušenja skupne države. JLA je podpirala spremembe ustave, ki bi omogočile "povečanje centralnih funkcij skupne države" (Mamula, 2000:97). JLA je bila za vzpostavitev trdne federalne države, ki bi omogočila JLA, da legalno izvršuje svoje ustavne obveze - obrambo celovitosti in ustavne ureditve države. Mamulo moti v ustavi predvsem to, da člane Predsedstva SFRJ izbirajo republike in pokrajine (zato so le-ti odgovorni svojim republikam in ne federaciji) ter da so republike dobile status držav in med drugimi prejele pravico do organiziranja lastne vojske.

V svojih zaključnih ocenah o slovenski odcepitvi od Jugoslavije Mamula ne vidi potrebe zanjo, saj so po sprejetju ustave leta 1974 republike postale skoraj suverene države s pravico konsenza tudi do zveznih funkcij, ki so bile prepuščene skupni državi. Slovenija je bila v Jugoslaviji vodeča republika, ki je dosegla standarde srednje Evrope. Mamula se sprašuje, ali se je slovensko vodstvo odločilo za tak korak že leta 1984, ko je začelo napadati JLA, ali leta 1987 s pohodom srbskega nacionalizma, in predvsem zakaj se je tako odločilo: zaradi odhoda Tita ali popuščanja napetosti med vojaškopolitičnima blokoma, zaradi družbenoekonomske krize v Jugoslaviji in zaostajanja za Evropo ali kaj drugega. Mamula ugotavlja, da sta TO kot republiška vojska in srbohrvaščina kot uradni jezik bili že desetletje pred razbijanjem Jugoslavije glavni

sporni točki med JLA in slovenskim političnim vodstvom. Zakaj je bila TO sporna, mu ni treba pojasnjevati, z napadom na JLA junija 1991 je bil razlog jasno manifestiran. Uporabo uradnega jezika pa opravičuje tako: "Enotni jezik v večnacionalni armadi je splošno sprejeta norma ... Srbohrvaški jezik je govorilo več kot 80 % prebivalcev in edino ta je bil lahko službeni jezik v JLA" (Mamula, 2000:270).

Špegelj vidi predhodnico za vojaški poseg JLA v Sloveniji, in kasneje še v drugih republikah, v delovanju vojaškega vrha, ki je leta 1988 dosegel preoblikovanje OS (ukinil armadne in uvedel vojaške oblasti), v spremembi poveljniške strukture v OS SFRJ (republike so izgubile pristojnosti nad poveljevanjem svojim TO), v razorožitvi TO, v nenasitnem financiranju vojaških projektov in proizvodnje, v neprilagodljivosti demokratičnim spremembam v mednarodnem in državnem okolju in v samozaverovanosti vojaškega vrha v svojo veličino in v napadalni držbi JLA (glej Špegelj, 2001:87-99). Trden je v stališču, da sta Slovenija in Hrvaška resno ogroženi v svojem razvoju zaradi visokih odlivov finančnih sredstev v zvezno blagajno. Okrog tega je potekal pravi boj, "pri tem je partijski vojaški vrh JLA iskal revolucionarni obračun s tistimi, ki so se želeli osvoboditi tako velikih zveznih bremen" (Špegelj, 2001:98).

Špegelj ugotavlja, da je bila zaradi politično-partijske strukture z ene strani in zaradi ogromne ekonomsko-industrijske moči z druge omogočena avtonomija vojaškega vrha in same JLA, ki je postopoma postala nedotakljiva in nenadzorovana institucija "država v državi, sedma republika in še več od tega - država nad državo" (Špegelj, 2001:94). Vojaški vrh je krizo koncem osemdesetih let tolmačil kot posledico gospodarske in upravne decentralizacije Slovenije in Hrvaške, ki ju je treba ukrotiti. Vojaški vrh je imel trdo stališče, da je ustava iz leta 1974 zgrešena in da pomeni kakršnakoli decentralizacija smrt Jugoslavije. V kontekstu te opredelitve Špegelj omenja stališče Kadrijevića, da se Jugoslavija lahko reši samo z obnovo družbeno-ekonomskega modela iz petdesetih let.

Pogledi vojaškega vodstva na naraščajoče nacionalizme so bili po Špegeljevi oceni diferencirani. Porast srbskega nacionalizma so sprejemali "kot neke vrste boj za ohranitev Jugoslavije, sicer ne ravno Jugoslavije po njihovem merilu, pa vendar Jugoslavije, medtem ko so vsi ostali nacionalizmi bili razbijaški in antijugoslovanski" (Špegelj, 2001:99).

Na notranje povode za slovensko osamosvojitveno vojno gledajo trije obravnavani avtorji različno. Za Kadrijevića je ta vojna kulminacija dolgotrajnih načrtovanih in stopnjevanih

prizadevanj Slovencev za osamosvojitvev in kar je za njega še posebej pomembno, za ukinitvev federativne ureditve bivše Jugoslavije. Za razliko od Kadijevića, ki v svoji obravnavi okoliščin slovenske odcepitve postavlja v ospredje politične interese in dogodke, pa so za Mamulo najpomembnejši vojaški vidiki dogajanj tik pred, med in tik po slovenski osamosvojitveni vojni. Mamula sicer, tako kot Kadijeveć, vidi prve znake rušenja SFRJ v sprejetju zvezne ustave leta 1974, vendar le v kontekstu zmanjševanja kompetenc predsedstva SFRJ kot političnega vrha, ki bi moral z doslednim centralističnim vodenjem “trde federalne države” zagotavljati vojski legalno in legitimno izvrševanje njenih temeljnih nalog. Najpomembnejši nalogi vojske pa sta po prepričanju Mamule, obramba celovitosti in ustavne ureditve unitaristične države – varuhinje vojske. Za razliko od Kadijevića, ki razlikuje med političnimi in vojaškimi funkcijami države, Mamula zagovarja nujnost popolne združljivosti vojaškega in političnega odločanja v državnem vodstvu. Glede na takšno vojaškopolitično prepričanje, lahko Mamulo uvrščamo v krog tistega dela vodstva nekdanje JLA, ki je po ugotovitvi dr. Ljubice Jelušič nadaljevalo in vzdrževalo tradicijo dinarsko-srbske vojaške kulture s prevlado komunistične partije kot civilno-politične organizacije in se konfrontiralo s parlamentarno demokracijo, ki je zahtevala jasno delitev civilne in vojaške oblasti, pri čemer je slednja dolžna samo izvrševati naloge, ki jih ji je politična oblast dodelila (glej Jelušič, 1977:138-140).

Špegelj za razliko od drugih dveh avtorjev vidi povode za osamosvojitvena prizadevanja Slovenije (in Hrvaške) v strukturiranosti, organizaciji in vojaškopolitični ideologiji same jugoslovanske armade. JLA je za Špegelja vojaška in politična sila, ki je po svoji notranji strukturi, delovanju in viziji prihodnosti nasprotovala vsem demokratičnim prizadevanjem v SFRJ, želela si je okrepiti centralizem in povečati svojo politično moč. Podobno oceno vpliva notranje ureditve in ideološke države JLA na razplet konfliktov v oborožene spopade

v tedanji SFRJ podaja tudi dr. Anton Bebler, ko pravi, da je vojaško vodstvo želelo ohraniti JLA z njeno široko notranjo avtonomijo, sistem širokega političnega nadzora nad celotno državo, odsotnost učinkovitega nadzora katerekoli civilne institucije nad njimi, notranji političnoideološki ustroj in centralistično unitarno usmeritev JLA (glej Bebler, 1992:46). Za neprilagodljivost in samozaverovanost vojaškega vrha pripiše Špegelj odgovornost tedanji vladajoči političnopartijski strukturi. Vzhodni del države je pozival k zaustavitvi demokracije in vrnitvi v trdo unitaristično državo iz petdesetih let, zahodni del pa k decentralizaciji, večstrankarski demokraciji in odpiranju k Evropi. Špegelj izpostavlja centralistične, nedemokratične in unitaristične značilnosti vojaških kot političnih vodstev za najpomembnejše

vzpodbujevalce procesov osamosvajanja v posameznih republikah. V tem kontekstu je mogoče razbrati Špegljevo politično usmeritev k decentralizaciji tedanje SFRJ in nacionalnem osamosvajanju republike Hrvaške.

Ob tem, da se Kadijević v svojem delu obširno posveča političnim dogodkom, dejanjem slovenske politike ter javnosti, ki so po njegovem mnenju pogojevali slovensko osamosvojitveno vojno, ne omenja slovenskega referendum o odcepitvi. Mamula sicer referendum omenja, vendar mu ne pripisuje pomembne vloge, češ da so Slovenci že bili samostojni, formalno odcepili pa so se zato, da bi "zrušili" SFRJ. Mamulino podcenjevanje demokratične odločitve slovenskega naroda za odcepitev pa je nekako usklajeno z kontekstom njegove osredotočenosti na JLA in vojaške vidike konfliktov v SFRJ ter s tem nujno povezanim podcenjevanjem političnih vodstev. V nasprotju s Kadijevićem in Mamulo pa je za Špeglja pravica do samoodločbe, ki jo je zagotavljala zvezna ustava³ bistvenega pomena, ki je republikama omogočil, da sta se na legalen, legitimen in demokratičen način odločili za osamosvojitve in odcepitev od tedanje SFRJ. Medtem, ko Mamula in Kadijević demokratičnim principom urejanja državnih zadev ne pripisujeta pozitivnih ali skoraj nikakršnih pomenov, Špegelj zagovarja demokratične spremembe, ki so v mednarodnem okolju bile že stalnica.

Razlike v stališčih in ocenah treh izbranih avtorjev, ki se nanašajo na širši kontekst notranjih povodov slovenske osamosvojitvene vojne je delno mogoče pripisati razlikam v položajih, ki so jih imeli v času tik pred in med slovensko osamosvojitveno vojno.

Kadijević je bil tedaj zvezni sekretar za ljudsko obrambo in hkrati načelnik ŠVP OS SFRJ, ki je bil strokovni organ Predsedstva SFRJ. Na teh dveh položajih je bil odgovoren za ključne vojaške kot vojaškopolitične odločitve in je imel vpogled, ne le v potek dogodkov v vojaškem, pač pa tudi v politična vodstva tedanje SFRJ. Poudarek, ki ga daje zgodovini ter tedanji aktualni politiki, še posebej na ravneh republik, ki so se osamosvajale, je mogoče razlagati s tem, da je izhajal iz ocene politične premoči nad vojaško. Razumljivo je, da je Špegelj tedaj na položaju hrvaškega ministra za obrambo zavzel diametralno stališče, saj je izpostavljaval ustavno pravico do samoodločbe in kritiziral JLA zaradi dušenja demokratskih sprememb. Mamula je kot neomajan tradicionalist z vizijo ohranitve močne centralistične Jugoslavije zavračal demokratizacijo in decentralizacijo in v nasprotju s Kadijevićem, zastopal stališče prevlade vojaške moči nad politično.

³ Prva točka temeljnih načel uvodnega dela Ustave SFRJ iz leta 1974 se začneja z besedilom: "Narodi Jugoslavije, izhajajoč iz pravice vsakega naroda na samoodločbo in vključno s pravico na otecpitev, na osnovi svoje svobodno

4.2 OCENE VLOGE ZUNANJIH DEJAVNIKOV

Kadijević skoraj tretjino prostora v svoji knjigi namenja vlogi zunanjih političnih dejavnikov, ki so vzpodbujali slovenska osamosvojitvena prizadevanja in bili iniciatorji rušenja Jugoslavije in njenega socialističnega sistema. Po mnenju Kadijevića sta pomembna predvsem dva akterja “nove mednarodne ureditve” (Kadijević, 1993:7) - ZDA in Nemčija, ki sta si prizadevali, da bi skozi državljansko vojno razbili skupno državo in tako dosegli svoje ekspanzionistične načrte.⁴ Za Kadijevića je kot zunanji dejavnik pomemben tudi Vatikan, ki je sodeloval pri razbijanju Jugoslavije zaradi svojih antikomunističnih motivov.

Slovensko osamosvajanje Kadijević postavlja tudi v kontekst širšega političnega dogajanja, razpada SZ in Varšavskega pakta, ki je omogočil združitev obeh Nemčij in s tem usodno vplival na dogajanja v tedanji Vzhodni Evropi. V ta kontekst postavlja razpad SFRJ, ki naj bi po njegovem mnenju pomenil za Nemčijo tudi obliko revanšizma za nemški vojaški poraz v 2. svetovni vojni in naj bi bil osredotočen predvsem na republiko Srbijo. Kadijević pripisuje Nemčiji izreden vpliv v mednarodni skupnosti, ko zapiše, da je “Evropska unija po grobem diktatu Nemčije priznala Slovenijo in Hrvaško” (Kadijević, 1993:24). Nemčija po trditvah Kadijevića podpira nasilno secesijo Slovenije in Hrvaške “preko svojih ljudi v

vrhovih oblasti teh republik, od katerih so nekateri klasični agentje nemške obveščevalne službe” (Kadijević, 1993:26).

V obdobju, ko Predsedstvo SFRJ ni delovalo, je s predstavniki EU in Združenih narodov (ZN) komuniciral Kadijević kot zvezni sekretar za ljudsko obrambo. Med stiki z različnimi mednarodnimi političnimi osebnostmi je Kadijević kot zgled dobrega politika izpostavil Cyrusa Vancea⁵ z utemeljitvijo, da je njegov načrt rešitve sporov v SFRJ upošteval realno stanje in rešitev v korist Srbije. Hansa van den Broeka⁶ pa Kadijević označi za “najdoslednejšega uresničevalca nemške politike na tleh Jugoslavije” (Kadijević, 1993:47).

Kadijević je bil postavljen pred dilemo, kje in v kakšnem obsegu bo vojaški vrh imel mednarodno podporo, če bo uporabil OS za kaznovanje separatističnih republik. Ocenil je, da je

izražene volje”

⁴ Za Nemčijo naj bi bil glavni cilj zagospodariti Balkanu in doseči izhod na Sredozemsko morje. Pri tej nameri ji je po Kadijevićevev prepričanju na veliko pomagal pronemški lobi v Buschevi administraciji.

⁵ Cyrus Vance je bil osebni odposlanec generalnega sekretarja ZN in sopredsedujoči mirovne konference v nekdanji Jugoslaviji.

⁶ Hans van den Broek je bil nizozemski minister za zunanje zadeve in predstavnik EU.

bila po razpadu SZ možnost vojne intervencije z zahoda realnost iz dveh razlogov: če bi branilci enovite Jugoslavije prvi uporabili silo, bi to za Zahodno Evropo pomenilo, da “unitaristične, velikosrbske sile po Jugoslaviji nasilno rušijo demokratično izvoljene režime”, ali pa, da se “... secesionistične sile v Jugoslaviji prisili, da uporabijo lastno silo za vsiljevanje svoje volje in nato s svojo medijsko vojno svet prepričajo, da so ti secesionisti žrtve grobe agresije nasprotni strani” in nadaljuje “zdaj vidimo, da je bila slednja možnost tudi v resnici odigrana. V teh okoliščinah bi pri vojaški intervenciji ostali brez zaveznikov in popolnoma sami” (Kadijević, 1993:86-87).

Ko Mamula ocenjuje zunanje dejavnike, ki so vplivali na jugoslovansko politično krizo, pride do zaključka, da je Slovenija z napadom TO na JLA in z nasilno odcepitvijo vzpodbudila skrb pri EU ter prebudila in nase obrnila njeno pozornost. Pri tem je obstajala negotovost, ali se lahko spopad razširi tudi zunaj jugoslovanskih meja. Po mnenju Mamule “ni bilo dvoma, da bo vmešavanje EU šlo v smeri delitve Jugoslavije, in to vsaj iz dveh razlogov: zaradi obrambe človekove svobode in demokratičnih pravic majhnih narodov ... ter odločilnega vpliva Nemčije v EU” (Mamula, 2000:217-218). Ko Mamula govori o evropski obrambi človekovih in demokratičnih pravic, mimogrede omeni slovenski in hrvaški referendum, s katerima sta državi potrdili suverenost in s tem tudi pravno zaščito državljanских pravic.

Pomena zunanjih dejavnikov se Mamula zaveda tudi, ko govori o njihovem možnem

vplivu ob izvedbi povračilnega napada JLA na Slovenijo.⁷ Navaja opozorila namestnika zveznega sekretarja za ljudsko obrambo “na intervencijo iz tujine, če bi se izvedla odločna vojaška akcija v Sloveniji” (Mamula, 2000:213). Kot piše Mamula, je načelnik italijanske obveščevalne službe poklical namestnika zveznega sekretarja in ga v imenu Giannia De Michelisa⁸ opozoril, da naj JLA ne poskuša z novo vojaško avanturo v Sloveniji. Pri ocenjevanju možnosti za zunanjo vojaško intervencijo ob povračilnem udaru se Mamula opira na ocene načelnika obveščevalne službe GŠ: ob novi intervenciji JLA v Sloveniji bi Nemčija in Avstrija ostro reagirali in pozvali k zunanji intervenciji, Francija naj bi se obnašala umirjeno, Velika Britanija bi se zaradi interesov pri integraciji Evrope priklonila nemški obsodbi intervencije, SZ bi bila nemočna, ZDA pa se ne bi vmešavale. Kot navaja Mamula, načelnik obveščevalne službe meni “... da se svetovno javno mnenje lomi in da bo vse odvisno od nas samih in naših končnih uspehov v Sloveniji. Vse se nam bo toleriralo, če bomo uspešni” (Mamula, 2000:214-215).

Pri odločitvi glede vprašanja, ali naj se JLA angažira v Sloveniji ali ne, Mamula pravi:

⁷ Več o povračilnem udaru bomo izvedeli v enem od naslednjih poglavjih, tukaj pa se bomo omejili le na pojasnjevanje ocen in stališč Mamule glede vloge, ki bi jo pri tem odigralo mednarodno okolje.

“mednarodne vplive postavljam na zadnje mesto” (Mamula, 2000:223). Svoje prepričanje Mamula argumentira s političnim stališčem EU, ZDA in SZ, ki so želele ohraniti skupno Jugoslavijo in z vojno pripravljenostjo EU. Menil je, da vojna intervencija Nata ni verjetna, zagotovo pa ne bo izvedena takoj. Oviro vidi pri doseganju soglasja med državami članicami, ker bi intervencija pomenila vmešavanje v državo, ki je zunaj cone odgovornosti zahodne vojaške zveze. Ob angažiranju tujih sil na področju Balkana pa bi lahko pričakoval tudi angažiranje druge strani - SZ.

Špegelj v svojem delu ne posveča zunanjim vplivom velike pozornosti. Pomen pripisuje le globalni spremembi razmerij moči med zahodno in vzhodno vojaško zvezo v drugi polovici osemdesetih let, ki je vplivala tudi na pomen jugoslovanskega vojskovališča. Razpad Varšavske zveze in krepitev Nata sta po Špegeljevi oceni zahtevala spremembo političnih in vojaških razmerij tudi na prostoru bivše Jugoslavije. Navaja oceno vojaškega vodstva, ki je ugotovilo, da je po razpadu Varšavske zveze in kreptvi Nata Jugoslavija postala ogrožena z Zahoda. Zaradi tega se je vodstvo odločilo za spremembo strateškega težišča: s severovzhoda ga je premaknilo na zahod, pri čemer je bila ocena vojaškega vrha

prenapeta “ter da je sprememba strateškega težišča verjetno bila navdahnjena s prikrito željo po vojaškopoličnem nadzoru zahodnih republik” (Špegelj, 2001:86). Ob ugotovitvi, da je za svoje morebitne akcije vodstvo JLA hotelo dobiti podporo SZ, Špegelj zapiše: “Gorbačov gre svojo pot velikih reform, a stari maršal Dimitrij Jazov upošteva njegove spremembe in jim sledi” (Špegelj, 2001:183). V dokaz, kako zelo si je armadni vrh želel povezavo z vojaškim vrhom SZ, Špegelj zapiše, da je general Kadrijević med tridnevnim sestankom ŠVP s Predsedstvom SFRJ marca 1991, ko je hotel izsiliti razglasitev izrednega stanja, odletel v Moskvo k maršalu Jazovu in se še isto noč vrnil. Špegeljev komentar tega obiska: “Podpore v Moskvi kakor tudi pri prejšnjih obiskih ni dobil, rečeno mu je, da se bodo energično distancirali od kakršnekoli uporabe vojske v Jugoslaviji” (Špegelj, 2001:188).

Kadijević pripisuje zunanjim dejavnikom skoraj enak pomen kot notranjim in predstavljajo dodaten povod in vzpodbudo secesionističnim silam pri rušenju Jugoslavije in njene politične ureditve. V razpadu SZ in Varšavskega pakta vidi vzvode za ekspanzionistične in revanšistične težnje Nemčije predvsem do srbskega naroda, ki jo je velikodušno podpirala ZDA. Pomenijo mu

⁸ Gianni De Michelis je bil italijanski zunanji minister.

realno grožnjo za vojno intervencijo Nata, ki naj bi pred “nasiljem unitaristov in centralistov” branila demokratično izvoljeno oblast secesionističnih republik. Za Kadijevića je Nemčija največja sovražnica JLA. S svojim vplivom v mednarodni skupnosti omejuje manevrski prostor pri vojaškopoličnem odločanju armadnega vrha.

Mamulo zunanji dejavniki ne skrbijo v takem obsegu kakor Kadijevića. Tudi sam pripisuje vodilno vlogo in moč v mednarodni skupnosti Nemčiji, vendar pa v nasprotju s Kadijevićem zastopa stališče, da si ZDA, SZ in tudi EU ne želijo konfliktnih žarišč v jugovzhodnem evropskem prostoru in zaradi tega podpirajo centralistične sile v Jugoslaviji. Njegovo mnenje lahko podpremo s stališčem zunanjih ministrov EU z dne 23. junija 1991, da ne bodo priznali enostranskih izjav o neodvisnosti in dan po izbruhu oboroženega spopada v Sloveniji je britanski premier izjavil: “Največji dobitek je v tem, da obdržimo skupaj federacijo v Jugoslaviji, ... dvanajsterica (ministrov, op. Z. W. K.) je nato ... pozvala k obnavljanju ustavne ureditve in spoštovanju ozemeljske celovitosti dežele” nakar je nekaterim voditeljem začelo postajati jasno “da so s svojo podporo enotnosti Jugoslavije jugoslovanskim generalom nehote prižgali zeleno luč za uporabo sile” (Silber in Little, 1996:175). Medtem, ko Kadijevića zelo skrbi podpora za intervencijo JLA proti slovenskim secesionistom s strani razpadle in oslABLJENE tradicionalne zaveznice SZ, je Mamula prepričan, da v primeru angažiranja tujih sil, SZ nikakor ne bo stala ob strani, ker sta državi vojaško, politično in ekonomsko trdno povezani in to predvsem preko vojaškoindustrijskega kompleksa.⁹ Obrazložitev te medsebojne povezave najdemo pri dr. Antonu Beblerju, ko govori o stopnji tehnološke odvisnosti JLA od sovjetskega orožja in njenega vojaškoindustrijskega kompleksa na eni strani ter želje SZ po ohranitvi povezave z JLA kot branilki pred imperializmom na drugi strani (glej Bebler, 1992:48). S tem je bilo JLA zagotavljen lažji in hitrejši dostop do cenejšega in klirinškega nakupa najnovejših generacij orožja.

Špegelj v nasprotju s Kadijevićem in Mamulo zunanjim vplivom ne namenja velike pozornosti. Vojaškopolična globalna dogajanja ocenjuje predvsem s spremembo vojaških in političnih razmerij v Jugoslaviji ter s tem premik strateškega težišča na Zahod, od koder bi naj grozila nevarnost napada sil Nato. Špegelj vidi v tej kvazi nevarnosti predvsem željo vojaškega vodstva po vojaškopoličnem nadzoru zahodnih republik. Pojasni tudi Kadijevićeve neuspešne obiske v Moskvi, kjer so se energično distancirali od kakršnekoli podpore uporabi vojaške sile JLA v Sloveniji.

⁹ Koncem osemdesetih let je SZ dolgovala Jugoslaviji okoli 2 milijardi dolarjev, del dolga pa naj bi izplačala preko dobav modernejših letal in helikopterjev.

Kadijević po izbruhu slovenske osamosvojitvene vojne izpostavi svojo izrazito politično vlogo v mednarodni politiki. Pomembnost, ki jo Kadijević pripisuje ne le političnim dejavnikom, pač pa tudi lastni vlogi v mednarodnem toku dogodkov je mogoče pojasnjevati z njegovim političnim položajem, ki ga je imel tedaj, kot tudi z njegovo izobrazbo. Le-ta mu je verjetno omogočala širši vpogled v tok dogodkov in dajala polnomočja za sprejemanje pomembnih političnih odločitev. Kot pozitivne uspehe pri svojih mednarodnih razgovorih označi predvsem tiste, ki so bili na strani srbske politike in v dobro srbskega naroda. Na splošno Kadijević namenja veliko pozornosti krivicam, ki naj bi se zgodile srbskemu narodu, kar lahko pomeni, da se je zaradi agresivne politike srbskega režima tudi v njem prebudil srbski nacionalizem.

V besedilu Mamule je zanimivo, da šele pri podajanju ocene vmešavanja EU zaradi izvedbe povpračilnega udara JLA na že odcepljeno Slovenijo, izpostavi možnost njene intervencije zaradi obrambe človekove svobode in demokratičnih pravic majhnih narodov in prizna, da so se Slovenci z referendumskim odločanjem izjasnili za suverenost nacionalne države. V nasprotju s Kadijevićevim strahom in neodločnostjo zaradi odsotnosti podpore zaveznic Mamula kot vojaški strateg zagovarja odločen napad, ki bo mednarodno skupnost postavil pred izvršeno dejanje. Njegovo radikalno stališče je rezultat njegovega položaja v tem obdobju, ko kot general v senci ne nosi nobenih političnih posledic in vojaške odgovornosti za tako dejanje in mu zaradi tega ni treba sklepati političnih kompromisov. Pa tudi glede na njegovo političnoideološko prepričanje in vizijo SFRJ in JLA za njega ne pride v poštev nobena druga opcija, ker dosledno zagovarja kontinuiteto SFRJ v tedanjih okvirih. Nato po njegovem mnenju ni imel dovolj sil in ne soglasja svojih članic za poseg v prostor izven njenih meja. Kadijevićevo pripisovanje zunanjim dejavnikom, odločujoč vpliv na odločanje vojaškega vrha o aktivnostih armade, pomeni za slovensko osamosvojitveno vojno pozitiven rezultat, ker protinapad na Slovenijo kljub pritisku Mamule ni bil izveden.

4.3 VOJAŠKI POSEG IN IZID SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE VOJNE

Za enega najpomembnejših dogodkov, ki je v zaključni fazi pomenil rušenje Jugoslavije, Kadijević označi oborožen napad Slovenije na JLA poleti 1991 med izvrševanjem njene ustavne naloge. Opozarja na njeno posebno vlogo kot pionirja in nosilca razbijanja Jugoslavije. “Značilnosti in način izvajanja teh postopkov so jasno pokazali, da slovenskemu vodstvu ni cilj samo secesija, ampak v prvi vrsti razbijanje Jugoslavije ...” in nadaljuje: “V čem naj bi bil interes Slovenije, da na tak način odide iz Jugoslavije, ko pa ji v tem obdobju nihče ni oporekal te

pravice” (Kadijević, 1993:116).

Slovenska odločitev o prevzemu vseh zveznih funkcij na državni meji na njenem območju in vzpostavitvi nove državne meje proti ostalemu delu Jugoslavije po Kadijevićevi oceni predstavlja zadnji povod za oborožen spopad. Kot odgovor na slovensko odločitev je Zvezni izvršni svet (ZIS) na seji 25. junija 1991 sprejel politično odločitev o neposrednem zagotavljanju izvrševanja zveznih predpisov o prehodu državne meje na območju Slovenije. Kot navaja Kadijević, so bile za realizacijo te odločitve angažirane določene enote JLA (1900 vojakov). Uspešno zavzetje obmejnih objektov “je bil povod, da so oborožene formacije Slovenije pričele z napadi na pripadnike, enote in objekte JLA na vsem teritoriju Slovenije” (Kadijević, 1993:117).

O ideološkem kontekstu tega spopada meni Kadijević, da sta bili Srbija in JLA predstavljeni Slovencem kot glavni oviri za vzpostavitev neodvisne slovenske države in kot glavni sovražnici slovenskega naroda. Sovraštvo do njiju je bilo veliko in Slovenci so se obnašali do JLA kot do okupatorske vojske. “V teh okoliščinah je nadaljnji obstanek JLA v Sloveniji postal nesprejemljiv za JLA. To dejstvo je bistveno vplivalo na naše nadaljnje predloge” (Kadijević, 1993:118).

Brionske deklaracije, s katero so bili dogovorjeni tudi načini razreševanja spora glede državne meje in obveznosti do vojske, po Kadijevićevi interpretaciji slovensko vodstvo ni spoštovalo. Le strah pred maščevanjem JLA je Slovenijo prisilil, da je izpolnila vsaj del svojih obveznosti.

Ko Kadijević ocenjuje težave, ki jih je JLA imela med oboroženimi spopadi v Sloveniji, ugotavlja, da se je JLA znašla v nemogoči situaciji zaradi osipa kadra na nacionalni osnovi, pomanjkanja mirnodobne sestave, prepolovljene popolnitve z naborniki in zaradi časovno omejenega zadrževanja rezervne sestave.¹⁰ Kot izhod iz takšne situacije in zaradi dejstva, da JLA ne more sprejeti vloge okupatorske vojske v Sloveniji, hkrati pa si ne more dovoliti, da se jo žali, trpinči in ponižuje, je ŠVP predlagal zveznemu predsedstvu tri načrte umika vojske iz Slovenije. Po prvem predlogu, kot ga opisuje Kadijević, naj bi JLA pred umikom porazila slovenske vojaške formacije, drugi predlog je vseboval načrt uničenja celotne slovenske infrastrukture, s tretjim pa bi se politični cilji dosegli s kombinacijo političnih sredstev in z grožnjo vojaškega napada, katerega intenzivnost bi bila odvisna od stopnje kooperativnosti Slovencev. Kadijević izjavlja, da se ŠVP in on sam nista strinjala z zadnjim predlogom, ki ga je Predsedstvo SFRJ

¹⁰ Potrebe po mirnodobni sestavi JLA so dnevno naraščale zaradi odpiranja novih žarišč na Hrvaškem, zadrževanje rezervne sestave pa je bilo z zakonom omejeno, razen v primeru razglasitve izrednega ali vojnega stanja.

sprejelo, pač pa sta podpirala prvega. Kot pravi: “Pri izboru možnosti uporabe JLA v drugi fazi spopada v Sloveniji bi še danes, kot smo to storili tudi tedaj, zagovarjal prvo možnost, tj. možnost, da se predhodno vojaško porazi Slovenija, zatem pa jo JLA zapusti” (Kadijević, 1993:123).

Kadijević izpostavi najpomembnejše izkušnje iz oboroženega spopada v Sloveniji. Na vprašanje, ali je JLA morala kreniti na izvršitev vzpostavljanja prvotnega stanja na državni meji ne glede na odločitve Zvezne skupščine (ZS) in ZIS, če pa je že bilo jasno, da Slovenija odhaja iz Jugoslavije in da je nihče ne želi na silo zadržati v skupni državi, odgovori: “Da, morala je iti. Če bi vojska zavrnila svoj del naloge po politični odločitvi ZS, bi to lahko bil konec vojske na najslabši možni način” (Kadijević, 1993:122-123). Na drugo vprašanje, ali bi vojaški poraz Slovenije zaustavil razpad Jugoslavije, kakor trdijo nekateri še danes, je njegov odgovor: “Ta teza je neke vrste antiteza, t.i. *domina teorije*, po kateri bi takoj za Slovenijo iz Jugoslavije odšla tudi Hrvaška in po vrsti še druge, čeprav bi bil z nasilnim zadrževanjem Slovenije proces razpada (države, op. Z. W.K.) zaustavljen” (Kadijević, 1993:123). Kadijević v ta kontekst postavlja vprašanje izbora možnosti uporabe JLA v primeru drugega spopada v Sloveniji in ugotavlja, da noben vojaški poraz slovenske vojske Slovenije ne bi zadržal v Jugoslaviji¹¹. “Morebitna prisila z nasilnim rušenjem na večstrankarskih volitvah v Sloveniji izvoljene oblasti in vzpostavljanje neke druge oblasti ... bi samo pospešila razpad Jugoslavije ..., ker bi na široko odprla vrata vojaški intervenciji z zahoda” (Kadijević, 1993:123). Zaradi navedenega Kadijević zagovarja izbor prve možnosti uporabe JLA v drugi fazi, tj. vojaško poraziti Slovenijo in jo zatem zapustiti, kar bi koristilo JLA predvsem pri kasnejših dogodkih na tleh Jugoslavije. Sprašuje se tudi, ali je vojaško vodstvo v Sloveniji doživelo kakšno presenečanje in odgovori, da so bili presenečeni nad “stopnjo sovražnosti, načini in množičnostjo njenega izkazovanja do JLA s strani slovenskega naroda ... in nad obnašanjem večjega števila slovenskih starešin, ki so se obrnili proti JLA in Jugoslaviji” (Kadijević, 1993:124).

Mamula gleda na slovensko osamosvojitveno vojno predvsem z vojaškega vidika. V slovenskem prevzemu carinskih služb in policijskega nadzora vidi napad na obmejne enote JLA. “Postavilo se je vprašanje, ali bo JLA intervenirala in branila celovitost Jugoslavije, kakor jo obvezuje ustava SFRJ. Za večino starešin JLA ni bilo nobene dileme. Dileme tudi ni bilo med vodečimi generali ministrstva za obrambo in generalštaba” (Mamula, 2000:177). Pravi, da je dobro poznal razpoloženje v vodstvu JLA in se je o tem pogovarjal s Kadijevićem. O Kadijeviću zapiše oceno,

¹¹ Kadijević je pri tem mislil na mednarodne okoliščine v tem obdobju in predvsem na pomen in vlogo Nemčije pri vzpodbujanju osamosvojitve Slovenije.

da mu je tako kot vedno, manjkalo politično pokritje. Ob analiziranju Kadijevičevega ravnanja Mamula ugotavlja, da ni želel prevzeti odgovornosti, ker bi samostojna in odločna vojaška akcija v Sloveniji pomenila, da se bodo na enak način morali reševati tudi drugi odprti problemi v državi. "Preostala je torej edina alternativa - skupna akcija ZIS in JLA. Imela je vse pogoje za uspeh in bi bila sprejeta kot legalna" (Mamula, 2000:177).

Soglasje med političnim in vojaškim vodstvom je po Mamulini oceni veljalo le do prvih vojaških neuspehov v Sloveniji, ko se je predsednik zvezne vlade poskušal izogniti odgovornosti in jo preložiti na JLA z izjavo, da je JLA prekoračila svoja pooblastila, in da ni vedel, da bo pri intervenciji JLA uporabila silo. Za Mamulo je bila edina možna intervencija armade intervencija s silo. Kot pravi: "Ko se uporablja armada, se izključno misli na silo, ne glede na to, ali se sila neposredno uporablja ali pa se s silo preti, s silo pa se preti, da bi se uporabila" (Mamula, 2000:178). Kot ugotavlja Mamula v nadaljevanju, pa predsednik vlade ni imel nobene zveze z neuspehi JLA v Sloveniji. Neuspehov JLA v Sloveniji Mamula ne pripisuje uspešni vojaški obrambi slovenske TO kot tudi ne političnemu odporu slovenskih državljanov, pač pa so bili po oceni Mamule rezultat nestrokovno opravljene vojaške naloge, "izvedene na način, da bi se sramovali tudi praporščaki" (Mamula, 2000:178).

Za Mamulo ostaja neznanka uporabljena vojaška taktika JLA v slovenski osamosvojitveni vojni. Sprašuje se, kako je lahko 2000 vojakov in starešin JLA padlo v zanko, ki jo je postavilo okoli 30.000 oboroženih teritorialcev Slovenije, a da vodstvo dveh korpusov v Sloveniji in poveljstvo 5. vojaškega območja (VO) v Zagrebu o tem ni bilo pravočasno obveščeno. V iskanju odgovora na to vprašanje zavrže izgovore vodstva JLA, da so jih izdali slovenski kadri oziroma da je vlada odobrila uporabo orožja le za lastno obrambo. Pravi, da se je "...v vojni v Sloveniji takšno obnašanje dela kadra moralo pričakovati" (Mamula, 2000:209), stališče vlade, da se ne sme uporabiti orožje pa je nerealno in že v naprej pomeni poraz za JLA. Skrajno kritično ocenjuje taktično uporabo oklepnih sil brez izvidništva v smeri delovanja ter brez zaščite in podpore pehote kakor tudi odnos vojaške moči med JLA in TO Slovenije, če pa je JLA po njegovem imela dovolj sil po globini, ne da bila prisiljena slabiti sile na Hrvaškem. Ob porazu JLA v Sloveniji Mamula ugotavlja, da je Kadijević izgubil zaupanje v JLA. Revitalizacijo JLA in uresničitev načrta obrambe celovite Jugoslavije in njene politične ureditve je Mamula videl v uspešno izvedenem protiudaru v Sloveniji, toda o tem več v naslednjem poglavju.

Ker se je poglobljala politična kriza, ki se je kazala kot kriza zvezne ustave, ideja o konfederaciji pa je propadla, sta Slovenija in Hrvaška, tako piše Špegelj, videli izhod v osamosvojitvi. Razprave o prevzemu obmejnih in carinskih služb so se vodile javno, zato vojaškemu vodstvu in

srbskim politikom razpoloženje slovenske javnosti ni bilo neznano. Še vedno so bili prepričani, da morajo za vsako ceno ohraniti enotno in celovito Jugoslavijo. Špegelj navaja, da armada “napada ne bo začela brez nekaterih bistvenih političnih priprav in relativno močnega povoda, s katerim bi se vojaški vrh JLA vsaj nekoliko legitimiral pred svetovno in pri delu domače javnosti, pri kateri je še užival ugled” (Špegelj, 2001:224). Po mnenju Špegelja bi bilo za vojaški vrh najbolje, če bi prišla direktiva za akcijo JLA neposredno od Predsedstva SFRJ, povodov za aktiviranje JLA pa je bilo veliko.¹² Špegelj ocenjuje ukrepe ZIS za vnovično vzpostavitev mejnih režimov v Sloveniji z enotami JLA kot nelegitimne, ker zvezna vlada ni imela pooblastila za odločanje o uporabi oboroženih sil. V potrditev svoje pravilne ocene citira stališče Mamule: “JLA je na svojo ustavno nalogo v Slovenijo odšla po svoji odločitvi. Soglasje ZIS ji ni dajalo legitimnosti, ker ZIS ni imel pravice odločati o uporabi oboroženih sil” (Mamula v Špegelj, 2001:225), pri čemer pa zgreši. Citat je namreč iztrgan iz širšega konteksta, zaradi česar je izgubil pravi pomen.

Na dogajanja pred slovensko osamosvojitveno vojno gleda Špegelj predvsem iz zornega kota poskusa ustvarjanja zavezništva med hrvaškimi in slovenskimi politikami. Zaradi grožnje vojaškega vrha sta Slovenija in Hrvaška sklenili obrambno zavezništvo. Po Špegeljevi oceni je bilo zelo uspešno in ugotavlja, da je bilo “vojaško sodelovanje daleč pred političnim, celo vzpodbujalo ga je” (Špegelj, 2001:148). Špegelj pojasnjuje, da je obrambni sporazum¹³ opredeljeval ukrepe v primeru oborožene intervencije proti organom oblasti in državljanom obeh republik. Toda hrvaško-slovensko zavezništvo je bilo zaradi politične odločitve hrvaške oblasti pretrgano že prvi dan intervencije JLA v Sloveniji, prepovedane so bile vse aktivnosti hrvaških enot, in kot pravi Špegelj, kar je od sporazuma ostalo, je bilo le medsebojno obveščanje o premikih enot JLA.

Špegelj pozitivno ocenjuje slovenske vojaške priprave in resen pristop na prevzem nadzora nad mejnimi prehodi, torej nad pristojnostmi zvezne vlade in ZSLO. Ko ocenjuje sodelovanje med vojaško in politično strukturo, ugotavlja, da je bilo planiranje obrambnih dejavnosti v Sloveniji enostavneje in bolje organizirano, pristojnosti med ministrstvom za obrambo in TO so bile jasno razmejene, ministrstvo je redno sodelovalo pri delu vlade in imelo priložnosti podajati svoje ocene, predloge in formulirati odločitve, za svoje aktivnosti pa so dobili zakonska pooblastila

¹² Republike so ignorirale zvezne predpise, zadolževale so se v tujini brez soglasja zvezne vlade, zadrževale so devizne prilive, opremljale so TO brez vednosti ZSLO, Slovenija in Hrvaška nista več pošiljali nabornikov v JLA (Špegelj, 2001:224).

¹³ Špegelju se zdijo pomembne smernice načrta, ki so predvidevale določen zadržek pri radikalnemu odgovoru na vojaški udar med prvo in drugo fazo delovanja in vključevale elemente psihološkega vojskovanja. O tem tudi v: Janša, 1993:143-144.

(glej Špegelj, 2001:220-221).

Špegelj navaja dve Kadijevičevi predvidevanji izida intervencije JLA v Sloveniji. Prvo predvidevanje se nanaša na poraz, po katerem naj bi JLA na najmanj boleč način zapustila Slovenijo, drugo predvidevanje pa vključuje uspeh, po katerem naj bi zamenjali slovensko secesionistično oblast. Špegelj ugotavlja, da se je Kadijevič zmotil v obeh predvidevanjih. JLA je v Sloveniji naletela na uspešno obrambo, ki je njenim enotam celo preprečila umik iz njenega ozemlja. Ko Špegelj analizira Kadijevičeve uspehe pri hitrem zasedanju mejnih prehodov, ugotavlja, da helikopterskim silam in oklepno mehaniziranim enotam JLA ni bilo težko zasesti mejnih točk, ker tedaj slovenske vojaške enote še niso branile teh prehodov. Ko pa je prišel čas za radikalni odgovor, so vse slovenske obrambne sile krenile v napad in v dveh dneh so bili mejni prehodi znova v rokah Slovenije. Špegelj ugotavlja, da je uspešna slovenska osamosvojitvena vojna pokazala, da suhoparne številke o kvantiteti v ljudstvu in vojni tehniki in vojaška ideologija nista ustrezni merili za ocenjevanje realne moči JLA, vrednost ji določata kakovost in motivacija ljudi.

O zaključku slovenske osamosvojitvene vojne Špegelj zapiše, da je slovenska politična oblast "lahko mirne vesti odpotovala na Brione na pregovore pod mednarodnim posredništvom in sprejela vse točke Brionske deklaracije" (Špegelj, 2001:235).¹⁴ Četudi je bilo ob branju deklaracije videti, kakor da bi Slovenija doživela popoln poraz, je bil to le privid. Edino pravo merilo je bila, po mnenju Špegelja, situacija na terenu, ta pa je kazala, da je vojaška pozicija slovenske vojske z vsakim dnem progresivno naraščala.

Kadijevič vidi v politični odločitvi slovenskega vodstva o prevzemu vseh zveznih funkcij nad državno mejo neposredni povod, da je JLA po odločitvi ZIS povsem legitimno kot vojaška sila odšla pomagat policijskim in carinskim zveznim organom vzpostaviti prvotno stanje na državni meji in tako braniti jugoslovansko celovitost pred secesionisti, predvsem pa pred razbijači skupne države in njene ustavne ureditve. Dr. Anton Bebler vidi dejanski namen oboroženega posega JLA na ozemlju Slovenije v zadužitvi njene samostojnosti (glej Bebler, 2002:107), iz česar lahko sklepamo, da ima poseg politično in ne vojaško ozadje. Slovensko osamosvojitveno vojno Mamula opazuje predvsem iz vojaškega vidika, saj je zanj prevzem carinskih in policijskih

¹⁴ Špegelj navaja pomembnejše točke, kot so: demobilizirati vse enote TO in rezerviste vrniti na območja kjer živijo, JLA vrniti vso zaplenjeno opremo in objekte, vojake JLA brezpogojno umakniti v vojašnice. Več o tem v: Janša,

pristojnosti napad na obmejne enote JLA. V nasprotju s Kadrijevićem vidi v zvezni ustavi trdne temelje za legalno in legitimno izvedbo samostojnega vojaškega posega, ki ne potrebuje nobenega političnega pokritja oziroma pooblastila. Ker vidi v Kadrijeviću neodločnega omahljivca, se sprizajni s skupnim nastopom JLA in zvezne vlade. V nasprotju z obema pa ukrepe vlade za vnovično vzpostavitev mejnih režimov s pomočjo JLA Špegelj ocenjuje kot nelegitimne, ker zvezna vlada ni imela pooblastila za odločanje o uporabi oboroženih sil,¹⁵ ker o tem odloča zvezno predsedstvo.

Pri ocenjevanju razmerja sil Kadrijević navaja, da je bila z vojaškega vidika akcija uspešno izvedena, saj je le 1900 vojakov JLA v dveh dneh uspešno realiziralo nalogo vzpostavitve nadzora na meji, kar je bil neposredni povod, da je TO pričela z napadi na JLA. Kadrijević ne priznava vojaškega poraza, po njegovi interpretaciji je šlo le za premišljen in načrtovan umik JLA. Kadrijević ne pojasnjuje delovanje JLA med spopadi, ne podaja številčne primerjave, ne govori o krivcih tega poraza, ki ga ne želi priznati. Mamula pa je v nasprotju s Kadrijevićem zelo oster v kritiki vojaškega vodstva glede zgrešene taktike JLA in se zaveda, da je JLA doživela hud vojaški poraz. Kot vojaški strateg in načrtovalec največjih vojaških vaj na tleh nekdanje Jugoslavije, strokovno ocenjuje grobe napake pri taktični uporabi enot ter v odnosu vojaške moči med JLA in TO (2000:30000). Za boljše razumevanje njegove kritike uporabimo razlago dr. Antona Beblerja, ki pravi, da je zaradi mednarodnega okolja, zgrešene presoje posledic oboroženega posega ter podcenjevalnega odnosa do vojakov slovenske teritorialne obrambe vojaški vrh za poseg zvezne vojske uporabil le en odstotek mirnodobne sestave JLA in le pet odstotkov mirnodobne sestave tega območja ter da je v poseg vključil le 1990 vojakov in starešin od skupno 45000 pripadnikov enot vojaškega območja, pri tem pa uporabil zelo malo bojne tehnike in kljub temu dosegel skoraj popoln taktični uspeh, ki pa se je v nekaj dneh prelevil v strateško polomijo (glej Bebler, 2002:109). Špegelj v svojem tekstu ne operira s številčnimi podatki, ki se nanašajo konkretno na vojno v Sloveniji, nekaj teh pa izpostavi v predgovoru knjige Janeza Janše in zapiše, da je JLA na Slovenijo krenila z mariborskim in ljubljanskim korpusom, ki sta imela približno 15 tisoč vojakov ter varaždinskim, zagrebškim in reškim korpusom, ki so imeli več kakor 10 tisoč vojakov (glej Špegelj v Janša, 1993: 4).

Tudi pri vrednotenju uspehov oziroma neuspehov vojaškega posega JLA v Sloveniji se trije analizirani vzorci med seboj razlikujejo. Kot je že omenjeno, Kadrijević prvo fazo vojaškega

1993:193-212.

¹⁵ V 313. členu zvezne ustave je zapisano, da je Predsedstvo SFRJ najvišji organ vodenja in poveljevanja OS SFRJ v vojni in miru, v 316. členu pa, da Predsedstvo SFRJ ugotavlja neposredno vojno nevarnost, ukazuje splošno in delno mobilizacijo, potrjuje načrt uporabe OS SFRJ v primeru vojne in ukazuje uporabo oboroženih sil v miru.

posega JLA ocenjuje za velik uspeh vojaškega vodstva, s katerim se neprenehoma identificira, nadaljnjemu pojasnjevanju neuspešnih aktivnosti JLA pa se izogne. Brionska deklaracija je po njegovem mnenju politični uspeh unitaristično-centralističnih sil nekdanje Jugoslavije, ki pa so jo Slovenci na vso moč kršili. Kljub temu da Kadijević ne želi priznati v umiku JLA njenega poraza, pa javno zagovarja stališče, da bi morala armada pred umikom iz Slovenije vojaško poraziti TO, kar ga postavlja v odkrito konfrontacijo s političnim stališčem Predsedstva SFRJ.

Neuspeh JLA v Sloveniji Mamula pripiše izključno nestrokovnemu vodenju in poveljevanju vojaškega vodstva, ne pa uspešni vojaški obrambi TO ali skupnemu političnemu odporu slovenske oblasti in državljanov. Za razliko od Kadijevića, ki pripisuje republiškim političnim vodstvom odločitve in ukrepe, ki naj bi usodno determinirali potek dogajanj pred in med vojno v Sloveniji, Mamula stoji na stališču, da je JLA naredila vojaško napako, da ni zmagala v slovenski osamosvojitveni vojni. Špegelj v nasprotju z Mamulo vidi uspeh slovenske osamosvojitvene vojne v tesnem sodelovanju vojaškopolične strukture, hkrati pa v jasni razmejitvi pristojnosti med politično in vojaško oblastjo, kar je slovenski vojski dalo pečat legalnosti in legitimnosti. Za razliko od Kadijevića pa Špegelj prve uspehe enot JLA ne pripisuje njenemu vojaškemu vodstvu, pač pa vojaškopolični odločitvi slovenskega vodstva o nedejstvovanju enot TO prve dni osamosvojitvene vojne. V nasprotju s Kadijevićevim mnenjem in prezrti pozornosti Mamule Špegelj vidi v Brionski deklaraciji uspeh slovenske osamosvojitvene vojne in zmago demokratične opcije jugoslovanskega političnega prizorišča. Slovenska vojska je na terenu ustvarila takšne pogoje, da je bilo določila deklaracije nemogoče izpolniti.

Ko osvetljujemo vzroke vojaških neuspehov in poraza zvezne armade in popolno vojaško zmago TO kljub velikemu nesorazmerju moči med njima, najdemo pojasnilo pri dr. Ljubici Jelušič, ko primerja krizo legitimnosti JLA in visoko stopnjo identifikacije s cilji TO med slovensko osamosvojitveno vojno. Ker se zvezna vojska ni znala pravočasno prilagoditi medijski vojni in porazom na bojišču ter ni znala informirati in motivirati svojih vojakov in starešin, je prišlo do krize legitimnosti in posledično do njenega kadrovskega razpada; nasprotno temu pa so novo formirane enote slovenske vojske zaradi takojšnje politične identifikacije okupatorja in agresorja in popolne podpore slovenskega javnega mnenja kljub neštetim problemom premogle visoko stopnjo identifikacije s ciljem boja (glej Jelušič, 1997:195) proti jugoslovanski armadi, ki je imela namen trajno okupirati Slovenijo, kar je bilo navedeno v izjavi predsednika slovenskega predsedstva v trenutku napada JLA.

Špegelj ocenjuje rezultate slovenske osamosvojitvene vojne kot politično in vojaško zmago

Slovenije napram centralistični politiki SFRJ in napram prizadevanjem JLA, da izvede še en napad v Sloveniji. Za razliko od njega pa druga dva avtorja slovenske osamosvojitvene vojne niti ne omenjata (glej podpoglavje 4.4) kakor tudi ne navajata nobenih pozitivnih ocen slovenskih osamosvojitvenih prizadevanj. V zvezi z rezultati slovenske osamosvojitvene vojne govori Mamula predvsem o “povračilnem udaru JLA”. Slovenska osamosvojitvena vojna je zanj le preizkušnja za JLA, ki bi morala zaradi lastne rehabilitacije in za ohranitev SFRJ izkoristiti protiudar, o čemer bo govora v enem od prihodnjih podpoglavij. Kadrijevič vidi v vojni za Slovenijo rezultat dolgoletnih prizadevanj slovenske politike po odcepitvi, ki ima v ozadju namen rušiti SFRJ. Za Mamulo je vojna poraz JLA, za Kadrijeviča pa poraz branilcev političnega sistema SFRJ, oba pa se zavedata, da je imela slovenska osamosvojitvena vojna velike posledice za razmere v JLA. K temu lahko dodamo še oceno dr. Antona Beblerja, ki pravi, da se je slabo zamišljena, pripravljena in izvedena vojaška akcija veliko bolje oborožene JLA končala sramotno za zvezno vojsko in s političnim porazom za zvezno vlado ter s političnimi posledicami, ki so bile nasprotne od namer vojaškega vodstva in so v zaključni fazi pomenile internacionalizacijo jugoslovanske krize in neposredno vlogo EU pri reševanju notranjih problemov Jugoslavije (glej Bebler, 1992:55).

Ko Kadrijevič ocenjuje izkušnje iz slovenske osamosvojitvene vojne, ponovno opraviči nujnost vojaške intervencije JLA z razlago, da armada ni smela odkloniti izvršitev naloge, ki jo je sprejela zvezna skupščina in je s to politično odločitvijo tudi legitimirala njen poseg. V primeru vojaškega poraza Slovenije in njenem nasilnem zadrževanju v Jugoslaviji vidi Kadrijevič zaustavitev procesa razpada, ker bi njen poraz tudi drugim republikam preprečil težnje po odcepitvi. Pri drugem, tj. povračilnem oboroženem spopadu, pa Kadrijevič vidi potrebo po zamenjavi na demokratičnih volitvah izvoljene republiške politične oblasti, kar pa bi pospešilo razpad Jugoslavije in omogočilo zunanjo vojaško intervencijo, česar pa se zelo boji. Kot zadnje omeni presenečenje nad izrazito izraženo sovražnostjo slovenskega naroda do skupne jugoslovanske armade.

4.4 POIMENOVANJE SLOVENSKE OSAMOSVOJITVENE VOJNE

Veljko Kadrijevič v svoji knjigi dosledno uporablja izraz “oborožen spopad”. Ta termin je uporabil tudi v naslovu podpoglavja “oborožen spopad v Sloveniji” (Kadrijevič, 1993:116-125). Za razliko od njega Branko Mamula interpretira dogajanja v Sloveniji z dvema izrazoma. Najprej uporablja izraz samostojna, odločna, vojna ali skupna “akcija” JLA oziroma ZIS in JLA v Sloveniji (Mamula, 2000:177). V nadaljevanju, zlasti pa takrat, ko opisuje dogodke po

neuspešno opravljeni nalogi JLA in v zvezi z načrtovanjem vojaškega protiudara v Sloveniji, uporablja termin “operacija” (Mamula, 2000:220). Za razliko od obeh je Martin Špegelj dokaj nedosleden, saj uporablja različne izraze. Najprej govori o “agresiji JLA” na Slovenijo oziroma o “operaciji v obliki klasične agresije” (Špegelj, 2001:215), v nadaljevanju pa pogosto srečamo izraz “vojaška akcija” ali samo “akcija” (Špegelj, 2001:224, 230). Izraz “vojna” uporabi večkrat, najbolj prepričljivo v naslovu podpoglavja “poduki vojne v Sloveniji” (Špegelj, 2001:235-239), v besedilu tega podpoglavja pa zasledimo še izraze “napad JLA”, “agresija” in “oborožen spopad”.

Dr. Anton Bebler v svojem prispevku o JLA uporabi izraz o slabo zamišljeni, pripravljene in izpeljani politični “superpolicijski akciji” in izraz “mini vojna” v Sloveniji (Bebler, 1992:55), v prispevku o vojaškopoličnih vidikih osamosvojitve Slovenije pa govori o “oboroženem spopadu omejenega obsega” (Bebler 2002:108).¹⁶ V tem prispevku piše tudi o različnih poimenovanjih dogodkov, ki so sledili razglasitvi samostojnosti in omenja hrvaškega generala Antona Tusa in armadnega generala Konrada Kolška. Prvi je uporabil izraz “vojna” le v naslovu svojega poglavja, zatem govori o “oboroženem posegu” oziroma “bojih”, drugi pa govori o delovanju JLA kot o “operaciji” na slovenskem ozemlju (Bebler, 2002:111-112). Pri analiziranju gradiva sem samo enkrat zasledila, da je bila v času osamosvojitvene vojne dana izjava aktivnega častnika iz vrha JLA, da v Sloveniji poteka “vojna”. Načelnik GŠ je na predavanju častnikom Visoke vojaške šole 5. julija 1991 izjavil: “JLA je v vojni, ki so jo izsilili secesionisti iz Slovenije in Hrvaške” (Janša, 1993:193). Dr. Bebler izpostavlja, da slovenska javnost uporablja izraz “vojna” (vojna za Slovenijo, osamosvojitvena vojna, desetdnevna vojna), s čimer izraža velik psihološki naboj in globoko čustveno doživljanje teh dogajanj (glej Bebler, 2002:112). Dr. Ljubica Jelušič v svoji knjigi uporablja izraze “nasilni poseg”, “vojaški poseg” in “vojna v Sloveniji” (Jelušič, 1997:160, 164, 95). Večina slovenskih avtorjev sekundarnih virov uporablja izraz “oborožen spopad”, manj pogosto pa “vojno”. Zanimivo je mnenje dr. Damijana Guština, da je Slovenija bojevala “obrambno vojno” za obrambo državnosti oziroma njene (že dosežene) osamosvojitve, zaradi česar je uporaba pridevnika “osamosvojitvena” neustrezna (glej Guštin, 2002:202).

Tudi pri tujih avtorjih najdemo še nekatera zanimiva poimenovanja slovenske osamosvojitvene vojne. Miroslav Hadžić imenuje vojno v Sloveniji “fingirana vojna”, tj. hlinjena, lažna, simulirana (Hadžić, 2002:146), angleška novinarka Laura Silber in Allan Little pa v svoji knjigi

¹⁶ Dr. Bebler pojasnjuje oborožen poseg s sintagmo “omejen” glede na velikosti prostora, števila udeležencev, uporabljenega orožja in streliva, števila mrtvih in ranjenih, skupnega števila bojev ipd.

označita dogajanja v Sloveniji na več načinov, in sicer kot “bliskovito”, “navidezno” ali “kratko vojno” (Silber in Little, 1996: 25, 186, 377).

Ob vsem navedenem se ne moremo izogniti dilemi, ali oborožene boje med JLA in TO v ključnem obdobju slovenskega osamosvajanja poimenovati kot vojno ali kot oborožen spopad in v čem se pomena izrazov razlikujeta.

Enciklopedija Slovenije opredeljuje vojno kot najbolj zaostreno obliko meddržavnih, mednarodnih, pogosto tudi medetničnih oz. družbenih odnosov. Navaja tudi, da je zanjo vsaj 20 različnih razlag, med najustrežnejše pa sodi definicija A. Beblerja, ki vojno razlaga kot “izredno zaostren družbeni spopad, v katerem se družbene skupnosti, gibanja, države in združenja držav kontinuirano in organizirano na vseh straneh borijo za uveljavitev svojih ciljev, ob pretežni uporabi množičnega oboroženega boja, ki po obsegu in posledicah bistveno presega druge oblike oboroženega nasilja na isti ravni družbenega razvoja, in vojaške tehnologije”. Sledi razlaga, da se je od osemdesetih let prejšnjega stoletja za vojno vse bolj uporablja izraz oborožen spopad in pomeni “spopad zaradi nasprotovanja glede oblasti in/ali ozemlja, ki zaradi uporabe oborožene sile dveh strani, od katerih je vsaj ena vladna ali državna, povzroči najmanj 25 žrtev zaradi bojevanja.” (K. Axell) Popolno razlago najdemo v prispevku dr. Ljubice Jelušič, ki je raziskala, analizirala in pojasnila oba izraza (glej Jelušič, 2002:218-221). Izpostavila bom njene njene bistvene ugotovitve, ki bodo razjasnile razlike v poimenovanju.

Izraz oboroženi spopad se je v znanosti (in tudi v slovenskem obramboslovju) pričel uporabljati za dogodke med državami ali znotraj države, kjer je bila uporabljena oborožena sila in je osnova empiričnih raziskav in merjenja spopadov po svetu od leta 1989 dalje. Klasifikacija oboroženih spopadov razlikuje *manjši oborožen spopad* z več kot 25 in manj kot 1000 žrtvami zaradi bojevanja v času celotnega spopada, *srednji oborožen spopad* z več kot 1000 žrtvami zaradi bojevanja v času celotnega spopada, vendar z več kot 25 in manj kot 1000 v enem letu spopada, med *vojne* pa se štejejo spopadi z več kot 1000 žrtvami zaradi bojevanja v vsakem letu spopada. Po teh merilih bi slovensko osamosvojitveno vojno s 66 žrtvami bojevanja šteli med manjše oborožene spopade. Izraz oborožen spopad je pomensko širši od izraza vojna in zajema pojave, ki jih nekoč niso šteli med sestavine vojne. Znanstveniki so namreč prišli do spoznanja, da velike in prelomne politične posledice v mednarodni skupnosti lahko povzročijo tudi manjši spopadi, ki so prav s primerom v Sloveniji dokazali, da se lahko v kratkem času sprevržejo v tragedijo

nepričakovanih razsežnosti (Balkan).

Drugi strokovni viri pa so za dogodke po letu 1989, kjer je bila uporabljena oborožena sila, pričeli uporabljati izraz “nove vojne”. V primerjavi s Clausewitzevo obravnavo vojne (vojna med državami z jasno določenim političnim ciljem in zaključkom vojne, tj. zmaga ali poraz) je v teh sodobnih vojnah znatno več civilnih žrtev kot vojaških, so manj prepričljive in odločilne, brez jasnih zaključkov, manjše število žrtev bojevanja spremlja nesorazmerno veliko število beguncev (etnično čiščenje), so socialno destruktivne (uničevanje, begunci), med premirjem je stalno prisotno nasilje (ne vojna, ne mir) in izredno dolgo trajajo. Delno povezavo slovenske osamosvojitvene vojne z novimi vojnami vidi dr. Jelušič v socialnih posledicah (kriza narodnostno mešanih družin in identitete Slovencev), med sklenjenimi premirji je bilo prisotno oboroženo nasilje, zaključek oboroženih spopadov je bil nejasen (vprašljiva zmaga ali poraz), odločilen konec spopada in zmago v vojni pa je pomenila odločitev JLA, da se umakne iz Slovenije. Druge vojne, ki so zatem potekale v drugih republikah nekdanje skupne države, kažejo vse navedene značilnosti novih vojn in (z izjemo Hrvaške) še nimajo jasnega zaključka oziroma izida.

5. OCENE PORAZA JLA V SLOVENSKI OSAMOSVOJITVENI VOJNI

Če so rezultati analize ocen in stališč treh generalov o slovenski osamosvojitveni vojni postavili v ospredje tematiko notranjih, predvsem slovenskih, in zunanjih, predvsem sovražnih dejavnikov, se v ocenah in interpretacijah poraza JLA v Sloveniji generali osredotočajo na notranje probleme same JLA. Razpravljajo tudi o pravilnosti zgodovinskih odločitev vojaške politike, pri čemer razkrivajo tesno prepletanje vojaških odločitev s političnimi. S tega vidika sta pomembni dve vsebinski temi: opisi razmerij med JLA in TO ter zgodovina teh razmerij kot tudi interpretacije dilem v vodstvu JLA, ko je bilo postavljeno pred sprejemanjem odločitve o reakciji na poraz v Sloveniji.

5.1 VOJAŠKOPOLITIČNA RAZMERJA MED JLA IN TO

Kadijević vidi začetke TO v Kardeljevem konceptu “oboroženega ljudstva” in velik del njegovega koncepta o vojski naj bi vsebovala že ustava iz leta 1974 kot tudi ustrezni zakoni o obrambi. Oblikovanje dveh enakovrednih oziroma vzporednih komponent JLA in TO je pomenilo, da se na najbolj avtoritativni način razbija enotnost oboroženih sil. “Praktično je to pomenilo oboroževanje republiških vojsk na način, ki ga bo najtežje kontrolirati s strani JLA” (Kadijević, 1993:73). Za Kadijevića je bila to predpriprava za nasprotovanje posameznih republik morebitnim intervencijam JLA. Drugi udar na enotnost OS je po mnenju Kadijevića storjen na področju poveljevanja in vodenja vojske. Ustava je dodelila pravico republikam in pokrajinam, da vodijo TO, štabe TO pa je postavila v dvojno podrejenost - nadrejenim poveljstvom OS in istočasno nadrejenim v republikah oziroma pokrajinah, kar je bilo po njegovi oceni “dobro premišljena poteza za razbijanje in slabitev OS” (Kadijević, 1993:73).

Vzporedno z naraščanjem pomena TO se je po Kadijevićevem mnenju manjšala moč JLA. Najprej se je s sprejetjem ustave in spremljajočih zakonov leta 1974 manjšala politično-ustavna moč, zatem pa še vojaška. Nadaljnji udar na razvoj OS je bil z ustavo opredeljen način njenega financiranja. Financiranje JLA je bilo v zvezni pristojnosti, republike in pokrajine pa so s konsenzom določale obseg zveznega proračuna.¹⁷ “To je imelo za posledico strahovit udar na vojaški proračun ... Zaradi tega je vsako leto v zadnjem desetletju (obstoja, op. Z. W. K) armada dobila za tretjino manj finančnih sredstev ... Nosilec udara na JLA preko proračunskih sredstev

¹⁷ Kadijević navaja, da se je permanentno zniževal odstotek vojaškega proračuna v nacionalnem dohodku, s 6,1 % je padel na 3,9 %, in še nadalje je bil v upadanju.

je bila vedno in odkrito Slovenija” (Kadijević, 1993:74-75). Zniževanje proračuna je negativno vplivalo na tehnično modernizacijo armade.

Kadijević ugotavlja, da se je organizacijska struktura JLA na strateško-operativni ravni v glavnem ujemala z administrativnimi mejami republik in pokrajin, tako da je vsaka republika imela “svojo” vojsko. Poveljniki in starešine so poveljevali v matičnih republikah in pokrajinah, prav tako so se tudi večale zahteve po višjih deležih nabornikov, ki so opravljali vojaško obveznost v svojih republikah. Vse te spremembe so po Kadijevićevem mnenju imele zelo jasen cilj, “da se razbije JLA kot edinstvena OS zvezne države” (Kadijević, 1993:75-76).

Razcvet nacionalističnih ideologij na večstrankarskih volitvah v nekaterih delih bivše Jugoslavije je, kot pravi Kadijević, vplival tudi na starešinski sestav v vojski. To je pomenilo uveljavljanje koncepta razbijanja JLA po nacionalnih osnovah in s tem je “JLA vse bolj postajala vojska brez svoje države, kar je edinstven primer v svetu, JLA se je znašla med popolnoma paralizirano zvezno državo v izginjanju in republiški državi v nastajanju” (Kadijević, 1993:76).

Kadijević vidi možne rešitve položaja JLA v reorganizaciji poveljevanja - namesto šestih armadnih območij kopenske vojske se formirajo le tri vojaška območja,¹⁸ ki bodo popolnoma zanemarila administrativne meje republik in pokrajin. Štabi TO v republikah in pokrajinah se v operativnem pogledu podredijo poveljstvom vojaških območij namesto vrhovnemu poveljniku (Predsedstvu SFRJ, op. Z. W. K.), štabi TO pod republiško ravniyo pa se podredijo poveljstvom korpusov. S tem bi se omejila kontrola republik nad lastnimi TO in zmanjšal bi se vpliv TO in republik na JLA. “Zato so se Slovenci močno upirali takšni rešitvi, in to do takšne mere, da je končno bila sprejeta brez njihovega soglasja” (Kadijević, 1993:78). Za Kadijevića je eden od najpomembnejših ukrepov za paraliziranja pogubnega ustavnega koncepta na OS bila odločitev o odvzemu orožja TO in ga postaviti pod nadzor JLA. “Proti tej odločitvi so se mnogi uprli, najbolj pa Slovenci” (Kadijević, 1993:78).

Mamula je v konceptu “splošnega ljudskega odpora” (SLO) videl vgrajeno idejo nacionalnih vojsk, ki bi v primerih resnejših notranjih kriz bile lahko uporabljene proti skupni državi in njeni vojski. Kot piše, so po analizi poveljniško štabne vaje Sloga 83, in predvsem zaradi izkušenj iz Hrvaške leta 1971 in Kosova leta 1981, zaključili, da je nujno treba doseči spremembe na področju enotnosti sistema poveljevanja OS in iz njega izključiti republiška vodstva. “Problem je zelo globoko zadiral v ustavni sistem države ... Potrebovali smo tri leta, da bi uspeli in še tedaj ne v celoti” (Mamula, 2000:61). Mamula nas seznanja z dejstvom, da med usposabljanjem JLA

¹⁸ Pri proučevanju gradiva sem se srečala z dvema izrazoma za poimenovanje na novo reorganiziranih operativno-strateških skupin JLA: “bojevališče” ali “vojaško območje”. V nalogi uporabljam slednjega.

in TO za reševanje kriznih situacij v državi niso smeli pokazati, da se pripravljajo tudi za primer notranjih spopadov v državi, kajti “živel se je v prepričanju, da notranji spopadi širših razmer, zlasti državljanske vojne, v katerih bi morala sodelovati JLA, preprosto niso mogoči” (Mamula, 2000:61).

Enako kot Kadrijević tudi Mamula ugotavlja, da republike niso bile pripravljene odreči se svoji vojski; imele so jo za velik dosežek svoje nacionalne suverenosti. Zahtevali so, kar je bilo za Mamulo nedopustno, da je TO oborožena kot JLA, z moderno in težko vojno tehniko. TO je številčno presegala vojno popolnjenost JLA. TO in JLA sta tvorili dve vzporedni vojski, načelna podrejenost TO vrhovnemu poveljniku pa ni nič pomenila, še najmanj pa je zagotavljala enotnost poveljevanja OS države. Na strateškem in operativnem nivoju je bilo organizirano sodelovanje in sodejstvovanje. Mamulin argument za nujnost poenotenja poveljevanja je zelo slikovit: “Tudi če bi bila angela, poveljnika vzporednih struktur dveh vojsk na istem območju, ne bi mogla pravočasno in uspešno organizirati sodelovanja v vojnih razmerah pri nenehnih spremembah bojnih razmer, popuščati eden drugemu in si prepuščati poveljevanje” (Mamula, 2000:62).

Špegelj veliko pozornosti namenja spremembi strateškega težišča jugoslovanskega vojskovališča, prestrukturiranju OS SFRJ in spremembi njene poveljniške strukture. Prepričan je, da so se v začetku osemdesetih let v razprave o armadah kot preživelemu sistemu togih organizacij vpletale ideološke, politične in nacionalne primesi, spori in sumničenja. Z nekaterimi predlaganimi spremembami, ki so se nanašale na teoretične in praktične razloge ukinjanja armadnih oblasti in vzpostavljanje vojaških oblasti kot bolj fleksibilnih vojaških organizacij, se je še nekako strinjal, nikakor pa ne z oblikovanjem Severne vojaške oblasti (1. VO) s sedežem v Beogradu, ki je po njegovem mnenju zaradi velikosti, oblike in nedefinirane globine predstavljala vojaško-organizacijsko osnovo unitarne Jugoslavije ali njeno alternativo Veliko Srbijo. “Prikriti plan postane še bolj očiten, če se k temu doda še razmišljanje vojaškega vrha JLA, da je Jugovzhodna vojaška oblast pomožna in v vsakem pogledu - ne samo vojaško tudi politično - podrejena Beogradu” (Špegelj, 2001:88-89).

V spremembi poveljniške strukture OS SFRJ po letu 1988 obžaluje izgubo pristojnosti republiških predsedstev pri poveljevanju svojim TO, kar pomeni, da so izgubile pravico, ki jim je bila zajamčena z ustavo. “Predsedstvo SFRJ nosi veliko odgovornosti, ker je zamolčalo neustavno dejanje vojaškega vodstva JLA” (Špegelj, 2001:92). Rezultat teh sprememb je bil ta, da so se vojaške in politične kompetence ter realna moč prerazporedile. Špegelj piše, da so TO v celoti ali po delih prešle pod poveljstva vojaških oblasti in preko njih so potekale povezave s Predsedstvom SFRJ. “Toda ker Predsedstvo SFRJ, nekompetentno, kakršno je bilo, ni vedelo kaj

bi s pooblastili za poveljevanje OS, je dober del pristojnosti te funkcije preneslo na ŠVP, ki ga je general Kadrijević protiustavno formiral” (Špegelj, 2001:92). Vojaško vodstvo si je prigrabilo poveljevanje OS SFRJ; linija poveljevanja, ki bi po ustavnih določilih morala voditi preko Predsedstva SFRJ v ZSLO, je zaobšla predsedstvo in se preusmerila neposredno v ZSLO.

Negativno ocenjuje netolerantnost in diskvalifikacije vojaškega vodstva do zahtev po posodobitvi JLA. Zahteve, ki so bile skladne sodobnim svetovnim vojaškim tokovom, kot na primer zahteve za uvedbo civilnega služenja vojaškega roka, depolitizacijo vojske, sprememba jezikovne politike ipd., so za vojaški vrh pomenile “napad institucij v posameznih republikah na JLA, oporekanje vloge JLA, zahteve po konstituiranju republiških vojsk, nedopustne zahteve po depolitizaciji vojske, napade na posamezne organe JLA.” (Špegelj, 2001:99). Ugotavlja, da je vojaško vodstvo z uporabo vse bolj agresivne retorike proti vsem in vsakomur pripravljalo vzpon JLA na pozicijo odločujočega faktorja v krizi. Špegelj meni, da je vojaško vodstvo z nepošteno igro o “napadih na JLA in na koncept SLO” v resnici hotelo doseči razvrednotenje in izničenje tega koncepta, v katerem sta Slovenija in Hrvaška videli jamstvo za lastno varnost, TO pa imeli za svojo vojsko in jo temu ustrezno financirale ter usposabljale. Pravi cilj vojaškega vodstva je bila želja po pridobitvi večjih pooblastil in proste roke za obračun s političnimi neistomišljeniki. Podreditev TO vojaškemu vodstvu JLA je za Špegelja protiustavna, ker “ustava dosledno zahteva, da predsedstva republik vodijo svojo teritorialno obrambo” (Špegelj, 2001:105).

Kadijević vidi v ustavi iz leta 1974 zmago opcije, ki je želela proces razpada države prenesti tudi na vojsko. Formiranje dveh vzporednih vojsk JLA in TO je za njega pomenilo namerno in načrtovano razbijanje enotnosti oboroženih sil SFRJ in dopuščanje oboroževanja decentraliziranim silam, na katere pa zvezna vojska ne bo imela moči vplivati in jih nadzirati. V tem je videl slabljenje vojaškopolitične moči na zveznem nivoju in naraščanje te moči v posameznih republikah. Tudi Mamula vidi v konceptu SLO nacionalno vojsko, ki bi jo republike ob resnejši krizi uporabile proti skupni vojski in skupni državi, torej takrat, ko bi se skupna nacionalna vojska spremenila v policijsko vojsko in uporabila silo proti svojemu novemu sovražniku, tj. lastnemu narodu (glej Jelušič, 1997: 136). Špegelj v nasprotju z obema zagovarja koncept SLO, ker prav v njem republike vidijo jamstvo za lastno vojaško in politično varnost, napad Kadrijevića in Mamule na ta koncept pa označi kot prikrito željo po njegovem izničenju in vzpostavitvi popolnega vojaškopolitičnega nadzora nad TO.

Tudi ko analiziramo stališča in mnenja treh generalov o sistemu poveljevanja in vodenja

oboroženih sil, zastopata Kadrijević in Mamula identično stališče, Špegelj pa nasprotno. Novi napad ustave na razbijanje in slabitev oboroženih sil Kadrijević vidi v pravici republik do vodenja svojih TO, štabi TO pa so v funkciji dvojne podrejenosti; podrejeni so nadrejenim poveljstvom v OS SFRJ in hkrati nadrejenim poveljstvom v republikah. Iz tega lahko sklepamo, da je povezava med vojaško, republiško in zvezno politiko bila za Kadrijevića moteča, ker je predstavljala slabitev vojaške moči in pozicijo JLA. Tudi Mamula vidi v dvojnosti sistema poveljevanja in vodenja grožnjo centralistični državi, kar so po njegovem mnenju potrjevale tudi izkušnje iz Hrvaške leta 1971 in Kosova leta 1981. Rešitev za Mamulo predstavlja poenotenje sistema poveljevanja in vodenja, ki bi iz sistema izključilo republiška vodstva. Mamula vidi nevarnost za zvezno armado tudi v tem, da sta Slovenija in Hrvaška želeli oborožiti svojo TO z enako tehniko, kot jo je imela JLA, in da so s svojo popolnjenostjo znatno presegle vojno popolnjenost JLA. Špegelj vidi v doseženi zahtevi vojaškega vodstva po spremembi sistema poveljevanja uzurpacijo zvezne ustave, ki je republikam zagotavljala poveljevanje svojim TO, pri tem pa izpostavlja politično odgovornost zveznega predsedstva, ki se je podredilo vojaškemu diktatu in zamolčalo neustavno dejanje. In nadaljuje s kritiko predsedstva, ki je del svoje pristojnosti pri poveljevanju OS prenesel na protiustavno formiran ŠVP, ki naj bi deloval med vojno ali v izrednih razmerah.

Kadrijević vidi v organizacijski strukturi JLA na strateškooperativni ravni nacionalne vojske v okviru svojih administrativnih meja, ki z lastnim poveljniškim kadrom in vedno večjim deležem nabornikov, ki služijo v svoji nacionalni vojski, še en strateški cilj razbijanja JLA in skupne države. Rešitev se ponuja s prestrukturiranjem, ki bi namesto šestih armadnih območij kopenske vojske imela le tri vojaška območja in bi teritorialno segale v druge republike, v podreditvi TO poveljstvom vojaških območij ter korpusom in v odvzemu orožja TO. Z navedeni ukrepi bi po mnenju Kadrijevića znižali vpliv TO in republik na JLA ter paralizirali pogubni ustavni koncept na oborožene sile. Špegelj, ki je v tem času poveljeval 5. vojaškem območju, se je z vojaškim vodstvom pri nameri vzpostavljanja vojaške oblasti sicer strinjal, toda mnenje je spremenil, ko je v Severni vojaški oblasti prepoznal obrise nove unitarne države oziroma Velike Srbije.

Dr. Bebler vidi glavnega iniciatorja teh sprememb v takratnem zveznem sekretarju za ljudsko obrambo Branku Mamuli, ki je z "unitarističnim protiudarcom" v letih 1986 in 1987 privedel do reorganizacije JLA v tri celinska in eno pomorsko regionalno poveljstvo ter do ukinitve skoraj vseh koncesij zvezni strukturi večnacionalne sestave Jugoslavije (glej Bebler, 1992:47).

5.2 NOTRANJE DILEME IN STRATEŠKI NAČRTI JLA

Za Kadrijevića je bilo razmerje med tedanjo politično oblastjo in OS bistvenega pomena za obstoj OS. “Ne more biti dvoma o tem, da je bila največja slabost in najbolj ranljiva točka oboroženih sil, posebno JLA ..., neobstoj prave jugoslovanske države, ki bi v spopadih vseh vrst, posebno v vojnih dejstvih, prevzela svoj del obveznosti, istočasno oskrbovala vojsko z vsem, kar sicer stori vsaka država v vojni za svojo vojsko” (Kadrijević, 1993:83). V tem vidi Kadrijević opravičilo za JLA, ki je zaradi tega morala opravljati tudi naloge, za katere ni bila pripravljena in ne kvalificirana.

Kadrijević se ob načrtovanju povračilne intervencije JLA v Sloveniji sprašuje o politični vlogi vojske in njeni legitimnosti: katero ustavno ureditev ščititi (to, ki je pripeljala do razpada, ali katero drugo in katero), v imenu koga in za koga, kje iskati legitimnost njenega delovanja, zakaj naj bi OS na sebe prevzemale odgovornost za politična vprašanja države in kam bi to pripeljalo (glej Kadrijević, 1993:84).

Zaskrbljen je zaradi vprašanja legitimnosti ponovnega vojaškega posredovanja v Sloveniji: ali naj OS svojo nalogo opravijo v okviru obstoječega pravnega sistema, ki sicer državo neizbežno vodi k razpadu, ali pa naj delujejo avtonomno. “Avtonomno delovati ne bi bilo mogoče brez rušenja sistema in prevzema oblasti. V to smer ni nič vodilo - niti zgodovinske izkušnje s podobnimi poskusi v drugih državah ... niti razmere znotraj države ... in nazadnje niti mednarodne okoliščine” (Kadrijević, 1993:87-88).

Ob sprejemanju odločitve o povračilni akciji v Sloveniji Kadrijević navaja, da je zaradi novih okoliščin vrhovno poveljstvo “modificiralo nalogo JLA, tako da po novem glasi: 1. obraniti pravico narodov, ki si želijo živeti v skupni državi Jugoslaviji; 2. poskusiti omogočiti miren razhod s tistimi jugoslovanskimi narodi, ki ne želijo več živeti v Jugoslaviji” (Kadrijević, 1993:110). V tej odločitvi Kadrijević ne vidi smotra; dogodki, ki so sledili, so vodili k razpadu Jugoslavije preko državljanske vojne, torej v smeri, ki jo je Nemčija želela, njene marionete v Jugoslaviji pa sprejele“ (Kadrijević, 1993:110).

Ko je vojaški vrh doumel svoj poraz v Sloveniji, je ŠVP predlagal Predsedstvu SFRJ tri možnosti umika: pred umikom vojaško poraziti slovenske vojaške formacije, z vojnim letalstvom in kopenskimi silami, nameščenimi v Sloveniji, uničiti njeno infrastrukturo ali s kombinacijo uporabe političnih sredstev in grožnje z uporabo vojaške sile doseči politične cilje. “ŠVP se je opredelil za prvo možnost” (Kadrijević, 1993:121), Predsedstvo SFRJ pa se je odločilo za tretjo in 18. julija 1991 sprejelo sklep o premestitvi enot JLA v Bosno in

Hercegovino, Srbijo in Črno goro.

Za razliko od Kadrijevića, ki ni videl perspektive za JLA brez funkcionalne zvezne države, pa Mamula zagovarja stališče avtonomnega delovanja JLA, ki je imela vse možnosti in potencialne, da postane vrhovna politična sila in ohrani zvezno državo. Obramba mej SFRJ v Sloveniji je bila zaradi tega za Mamulo nesporno legitimna in legalna naloga JLA, ki jo ta mora na kakršenkoli način izvršiti.

Po politično zrežirani in vojaško neuspešno izvedeni intervenciji v Sloveniji, kot pravi Mamula, se je JLA znašla v težkem položaju; v Sloveniji je naletela na močan oborožen odpor, v Srbiji na politični odpor, v svojih lastnih vrstah pa na psihološki in moralni zlom. Nastal je problem obstoja države SFRJ in JLA kot njene oborožene sile. "Država ni imela vodstva. Med oboroženim spopadom Predsedstvo SFRJ ni obstajalo. JLA se je znašla pred odločitvijo, da prevzame odgovornost za državo v svoje roke. Najprej bi morala izvesti protiudar v Sloveniji. Protiudar je bil že pripravljen, toda od njega se je odstopilo brez mednarodnopravnih, političnih in vojaških razlogov" (Mamula, 2000:178-179).¹⁹

Razvidno je torej, da je glede vloge in perspektive JLA Mamula imel povsem drugačna stališča kot Kadrijević. Politično in vojaško se je osebno angažiral na osnovi ocene, da bo JLA v Sloveniji izvedla uspešen vojaški udar, prevzela oblast in zaustavila rušenje Jugoslavije. "Častno in razumno bi bilo, da bi JLA vsaj poskušala, izgubiti ni imela ničesar, kar že ni bilo izgubljeno" (Mamula, 2000:179). Nov poskus angažiranja JLA bi po njegovem imel smisel le tedaj, če bi po uspešno izvedeni operaciji v Sloveniji armada naredila odločen korak še na Hrvaškem in v Srbiji. Pri tem je predvidel tudi skrajne ukrepe, če bi jim Predsedstvo SFRJ ali srbski politični vrh to poskušal preprečiti "morali smo biti pripravljeni, da jih s kratkim postopkom odstranimo in onemogočimo, da nas motijo ali nam odkrito nasprotujejo" (Mamula, 2000:216-217).

Mamula je svoje mnenje o politični in vojaški aktivnosti in nujnosti ponovne operacije prevzema državne meje v Sloveniji podal na sestanku s Kadrijevićem in najvišjim vodstvom GŠ in ministrstva za obrambo. Na osnovi izkušenj o dobro organiziranem odporu TO Slovenije je predlagal obsežne propagandno-psihološke in obveščevalno-varnostne priprave ter angažiranje zadostnih sil, ki bi zlomile oborožen odpor TO. Ni dvomil o uspehu JLA, ki bo "uresničila skrajni cilj (vojaškega vrha, op. Z. W. K.): prevzela oblast in zaustavila rušenje Jugoslavije" (Mamula, 2000:216). Mamula je bil proti seznanitvi zveznega predsedstva z načrtom operacije, dokler ne bo dokončan "... a tedaj se ga postavi pred izvršeno dejanje" (Mamula, 2000:216).

¹⁹ Politični razlog bi naj bil na Brionih priznana pravica Jugoslaviji, da vzpostavi nadzor nad državno mejo, vojaški pa pomeni za JLA motiviran in zagotovljen uspeh, ki bi spral sramoto poraza v Sloveniji, ji povrnil ugled in

Največjo potencialno nevarnost za uspeh operacije vidi v enotnosti skupnega nasprotovanja vladajoče strukture in opozicije, ki jo je Slovenija “demonstrirala pred nekaj dnevi” (Mamula, 2000:219). Ponovna intervencija je bila zanj izredno pomembna ne samo zaradi preprečitve razbitja države in medsebojne vojne, pač pa tudi zato, da bi vodstvo armade ohranilo vojaško čast in dostojanstvo. Mamula ponovi svojo trditev, da je za dokončanje naloge JLA imela legitimno podlago v ustavnih določilih in v sklepu zvezne skupščine 25. junija 1991 o zavrnitvi legitimnosti odcepitve Slovenije. “Nasprotovanje Predsedstva SFRJ odločitvi JLA bi bilo nelegitimno in popolnoma irelevantno” (Mamula, 2000:221-222). Bil je zelo razočaran, da se je vodstvo JLA nepričakovano odločilo za umik iz Slovenije, čeprav mu je Kadijević ves čas zagotavljal, da je dokončno odločen prevzeti usodo države v svoje roke. JLA je po njegovem naredila tragično napako, ker je popustila pod političnimi pritiski in izpustila iz rok morda še zadnjo priložnost, da bi preprečila razbitje države in državljansko vojno.

Na možnost uspešnega povračilnega napada na Slovenijo gleda Špegelj docela drugače kot Mamula. Po njegovi oceni mirnodobna sestava JLA v razmerah, ko ni bila razglašena vojna nevarnost, ni bila sposobna za vojaško akcijo ali vojaški udar zaradi treh razlogov. Prvi razlog se je nanašal na prešibko vojaško silo, ki bi jo armada imela na voljo: “... če bi na zahodu Jugoslavije računali na ves kontingent vojakov (80.000), bi ta bil ca. 20 % vojaške sile na tem področju, kar ne bi zadoščalo za resnejšo vojaško akcijo ...”, drugi razlog na problem mobilizacije: “... da bi se JLA na ozemlju zahodnih republik lahko aktivirala, bi bila potrebna mobilizacija vsaj 80 % vojaških obveznikov iz Slovenije, Hrvaške in BiH ...”²⁰ in tretji razlog na dostopnost vojaške tehnike: “... 80-85 % vojaške tehnike JLA v zahodnih republikah je bilo shranjenih v skladiščih ali v konzerviranem stanju v vojašnicah, le okrog 15 % tehnike je bilo namenjene dnevni uporabi” (Špegelj, 2001:140-141).

Špegelj v nadaljnjem izvajanju izhaja iz predpostavke, da bi tudi izvedena mobilizacija vojaških obveznikov v Sloveniji in na Hrvaškem bila le v korist obeh republik, ki bi jo zaradi tega podpirale, prišle pa bi tudi do vojaške tehnike, in ideja vojaškega vodstva bi doživela hud poraz že pred začetkom bojnega delovanja.

Še enkrat se vrača na načrtovanje protiudara, ki ga je na prošnjo Kadijevića pripravljala Mamula z načelnikom GŠ. Ocenjuje, da je Mamula računal na neprimerno večje sile, ki bi bile pripeljane iz varaždinskega, zagrebškega in reškega korpusa, na protiolepno brigado iz Đakova in na množično uporabo letalskih sil. “Načrt je bil izdelan, toda tudi opuščen, ker je bil problem v

samozaupanje v lastne vrste.

²⁰ Zaradi teritorialnega načela popolnjevanja vojne sestave, teh vojaških obveznikov JLA ni mogla nadomestiti z

prihodu teh sil in potrebnem času” (Špegelj, 2001:234). Špegelj se čudi dvema različnima stališčema načrtovalcev povračilnega vojaškega udara: Mamula je zagovarjal stališče, da JLA potrebuje dobre priprave in daljši premor za učinkoviti protiudar, medtem ko je Adžić zagovarjal takojšnje aktivnosti po že obstoječih načrtih, ki bi onemogočile TO v Sloveniji dvig bojne pripravljenosti.

Špegelj opozarja na veliko zmedo in kaos, ki je v tem obdobju vladal v JLA in ŠVP. Kadrijević je 7. julija 1991 poslal poveljstvu 5. VO ukaz, da se morajo iz JLA takoj odstraniti omahljivci, vsakogar, ki se ne želi boriti, morajo nemudoma odpustiti, proti dezertarjem pa postopati po vojnih zakonih. Naslednjega dne je bil ukaz preklican, “... ker ni bilo razglašeno vojno stanje, je bil zaradi tega nezakonit” (Špegelj, 2001:235).

Kadijević vidi najbolj ranljivo točko za JLA v neobstoju prave države, ki ni nosila svoj del obveznosti in ni stala ob strani svoji vojski med vojaškimi spopadi v Sloveniji. Njegovo prepričanje, da JLA ni več mogla obstati, ker je zgubila državo, pomeni, da zmanjšana legitimnost politične oblasti pogojuje tudi zmanjšano legitimnost vojske.

Ob načrtovanju povračilnega udara je zaskrbljen zaradi nedefinirane politične vloge JLA - koga, kaj in zakaj ščititi - in kako dokazati legitimnost njene ponovne vojaške intervencije v Sloveniji. Od dveh ponujenih možnosti: ali nalogo opraviti v okviru obstoječega pravnega sistema, kar sicer neizbežno vodi k razpadu države, ali pa delovati avtonomno, kar pomeni rušiti sistem in nasilno prevzeti oblast, je zavrnil drugo možnost z razlago, da razmere v državi in mednarodnem okolju ne dopuščajo takšnega ravnanja JLA. Kadrijević kritizira Predsedstvo SFRJ, ki je zaradi razmer v državi spremenilo namembnost JLA in ji ukazalo braniti le tiste narode, ki želijo živeti skupaj, drugim, ki tega ne želijo, pa omogočiti miren odhod.

Za razliko od Kadrijevića, ki ne vidi perspektive za JLA brez delovanja zvezne države, ali drugače rečeno, ne vidi legitimnost vojske brez legitimnosti politične oblasti, pa Mamula zagovarja stališče za avtonomno delovanje JLA, ki ima vse vzvode, možnosti in potenciale, da postane vrhovna politična sila, ki bi z nasilno zamenjavo politične oblasti v republikah in po potrebi tudi v državi preprečila razpad Jugoslavije in JLA. Obramba mej SFRJ v Sloveniji je zaradi tega za Mamulo nesporno legitimna in legalna naloga JLA, ki jo mora izvršiti in vojaškemu vodstvu povrniti čast in dostojanstvo. Zaveda se psihičnega in moralnega zloma JLA, ki ji teži še srbska politika, toda rešitev problema obstoja države in njene armade vidi le v

mobilizacijo rezervistov iz drugih republik.

uspešno izvedenem vojaškem protiudaru in zamenjavi politične oblasti v Sloveniji, zatem pa še na Hrvaškem in v Srbiji. Radikalizem privede do skrajnosti, ko pravi, da je treba tudi zvezno predsedstvo odstraniti, če bi namere vojaškega vodstva skušalo motiti ali jih preprečevati.

Zaradi dobro organiziranega odpora TO Slovenije, ki jo je JLA na svoji koži izkusila, Mamula pri načrtovanju povračilnega udara vojaškemu vodstvu predlaga obsežne in dobro premišljene priprave in vključevanje tolikšne vojaške sile, ki bo dokončno strla odpor slovenske vojske. Kakšne in katere naj bi bile te sile, Mamula ne pojasni. Vojaško vodstvo bi s prevzemom oblasti in zaustavitvijo rušenja Jugoslavije uresničilo svoj skrajni cilj. Največjo nevarnost za uspeh operacije vidi v povezanosti slovenske vladajoče politične oblasti in opozicije zoper njenega skupnega sovražnika, tj. JLA. Mamulo zvezno predsedstvo zelo moti in ima do njega skrajno podcenjujoč odnos, ker ne predstavlja močno avtoritativno centralistično politično oblast, ki bi omogočila in zagotavljala trdo federacijo v spregi z vojaško oblastjo, kakršna je bila za časa Tita. Vojaškemu vodstvu predlaga, da z operacijo seznanijo predsedstvo, ko bo ta že pripravljena in se ga postavi pred izvršeno dejanje tik pred samim posegom, njegovo morebitno nasprotovanje odločitvi JLA pa bi štel za nelegitimno in irelevantno. Kakor je videti, tudi Mamulo, enako kot Kadrijevića, skrbi javna verifikacija zakonitosti pri ukrepanju vojaškega vodstva in ponovi trditve, da ima JLA za dokončanje naloge vso legitimno podlago v ustavnih določilih in v sklepu zvezne skupščine, ki je zavrnila legitimnost slovenske odcepitve. Ogorčen je nad dejstvom, da je Kadrijević kljub trdnim zagotovilom, da bo ukrepal po njegovih navodilih, odstopil od tega in se uklonil političnim pritiskom Srbije in da so se za hrbtom večine vojaškega vodstva, in predvsem njegovim, sprejemale usodne politične odločitve za prihodnost JLA.

Špegelj v izvajanju svojega videnja ponovnega vojaškega napada na Slovenijo podaja številne kvantitativne in kvalitativne argumente, s katerimi dokazuje, da je Mamulin optimizem v uspešno izveden povračilni udar JLA zgolj utvara. Po oceni Špegelja bi JLA doživela popoln poraz iz treh razlogov: zaradi prešibke vojaške sile, ki bi bile na voljo v Sloveniji, Hrvaški in BiH v mirnodobnih razmerah, zaradi neuspeha pri mobilizaciji vojaških obveznikov ter nedostopnosti vojaške tehnike v teh republikah. Poraz vojaškega vodstva je videl že pred pričetkom bojnega delovanja JLA. Špegelj se čudi, kako je mogoče, da sta imela dva glavna načrtovalca povračilnega udara Mamula in načelnik GŠ pri tem različna stališča; prvi je zagovarjal dobre priprave in daljši premor za izvedbo učinkovitejšega protiudara JLA, drugi pa takojšnje aktivnosti po obstoječih načrtih, ki bi slovenski TO preprečile dvig bojne pripravljenosti. Ne prvo in ne drugo stališče dveh snovalcev novega vojaškega posega v Sloveniji se ni moglo potrditi za pravilno, ker se je vojaško vodstvo moralo ukloniti politični

volji srbskega predsednika Miloševića. Uklonitvi vojaškega vrha političnim pritiskom Srbije je botrovala nevidna pa vendar realna podpora Miloševića in njegovega režima, ker se je strateški interes Slovenije ujel z njegovim načrtom, da Jugoslavijo spremeni v Veliko Srbijo, slovenska demokratična politična oblast in javnost pa bi ga pri tej nameri zgolj ovirali (glej Bebler, 2002:111).

6. RAZMERJA MED VOJAŠKIM IN POLITIČNIM VODSTVOM TER V VOJAŠKEM VODSTVU

Kot je predpostavljeno v uvodnih hipotezah, so izbrani generali v svojih besedilih opisovali ne le za JLA pomembne politične dogodke, pač pa tudi svoje politične načrte in odločitve. Iz njihovih ocen in interpretacij vojaškopoličnih razmer v času tik pred, med in tik po slovenski osamosvojitveni vojni je razvidno tesno prepletanje njihovih političnih in vojaških stališč kot tudi njihovo trdno prepričanje, da brez prekrivanja politične in vojaške oblasti Jugoslavije ni mogoče ohraniti. Kadrijević in Mamula, ki sta si prizadevala za takšno ohranitev, se razlikujeta glede na politična sredstva, s katerimi sta to poskušala doseči. Iz besedila admirala Mamule je nedvoumno razvidno, da je bil predstavnik tistega dela vodstva JLA, ki bi bil za dosego takšnega cilja brezkompromisno pripravljen nasilno zamenjati politično oblast z vojaško, Kadrijević pa je stal na stališču sklepanja kompromisov in iskanja podpore ter pokritja za svoje aktivnosti s strani državnega političnega vodstva.

6.1 OCENE RAZMERIJ MED VOJAŠKIM IN POLITIČNIM VODSTVOM

Specifičen odnos JLA do ZKJ ocenjuje z dveh vidikov. JLA naj bi bila znatno pred drugimi deli družbe proti enopartijskemu monopolu, hkrati pa je zavračala zunanje vsiljevano in za jugoslovanske razmere neustrezno politično pluralizacijo. "Opozarjali smo na nekritično povzemanje tujih rešitev ..., ki nedvomno vodijo v slepo ulico nacionalističnega brezumja, ki bo neizogibno pripeljal do razpada države" (Kadrijević, 1993:79). Po Kadrijevićevem prepričanju se v Jugoslaviji z etnično mešanimi skupinami in zaradi zgodovinske dediščine ne morejo spreminjati meje brez prelivanja krvi. Drugi vidik specifičnega odnosa JLA do ZKJ se nanaša na pomembno vlogo partije pri razvijanju in krepitevi jugoslovanske ideje v vojski in je v postopnem izginjanju države pomenila integrativni faktor. Po Kadrijevićevem mnenju naj bi ZKJ ohranjala jugoslovanski značaj JLA, dokler ne bi bila ustvarjena nova skupna država.

O svoji politični vlogi pri uresničevanju te ideje Kadrijević piše, kako je "na sestanku Predsedstva SFRJ 3. aprila 1990 Štab vrhovnega poveljstva podal oceno stanja (v državi, op. Z. W. K.) in predlagal ukrepe" (Kadrijević, 1993:107) pretežno političnega značaja. Ocenil je, da se zaradi razpada Varšavskega pakta in SZ teži k takojšnji spremembi obstoječega sistema, pojavljajo se aspiracije sosedov po delu jugoslovanskega ozemlja, zrušeni so že ključni segmenti ustavne ureditve SFRJ, kot sta federativna ureditev in družbenopolitični sistem. Zaradi navedenega bi

morali Predsedstvo SFRJ, zvezna skupščina in zvezna vlada v obrambo skupne države sprejeti predloge ŠVP: suspendirati vse normativne akte, ki so v nasprotju z zvezno ustavo, v programu vlade bi morala biti vključena ustavna reforma, določiti bo morali rok sprejetja nove ustave in zagotoviti nevmešavanje nekaterih tujih diplomatskih predstavništav in mednarodnih institucij v jugoslovanske notranje zadeve.

Za Kadijevića je pomemben tudi tridnevni sestanek, ki ga je s Predsedstvom SFRJ zahteval ŠVP marca 1991, ko je ocenil, da splošne razmere v državi kažejo na začetek državljanske vojne. Predlogi ŠVP so bili sledeči: uvedba izrednega stanja v državi, dvig bojne pripravljenosti JLA, razpustiti in razorožiti vse paravojaške enote in vrniti poveljevanje TO v z zakonom določene okvirje ter doseči dogovor o bodoči ureditvi Jugoslavije. Neuspeh predlogov ŠVP komentira: "Kot je poznano, po dolgih in težkih pogovorih s prekinitvami, Predsedstvo SFRJ ni sprejelo ponujenih predlogov" (Kadijević, 1993:113).

O Kadijevićevem videnju odnosa med vrhovnim vojaškim in političnim vodstvom ter o njegovem vrednotenju tega odnosa je zgovorna njegova pripomba glede sodelovanja vojaškega vrha s Predsedstvom SFRJ med pripravami za umik JLA iz Slovenije. Ker so po trditvah Kadijevića posamezni člani predsedstva aktivno delovali na razbijanju Jugoslavije in bili veliki sovražniki JLA, je ŠVP moral izvajati dvojno komunikacijo: "Del predlogov smo predstavili celotnemu predsedstvu, del pa samo pred tistimi njegovimi člani, ki so delali za Jugoslavijo" (Kadijević, 1993:120).

Za razliko od Kadijevića, ki ne vidi perspektive za JLA brez delujoče zvezne države in brez sodelovanja s političnim vodstvom, pa Mamula zagovarja stališče avtonomnega delovanja JLA, ki je imela vse možnosti in potenciale, da postane vrhovna politična sila in ohrani zvezno državo. Kot pravi: "V drugi polovici osemdesetih let smo spoznali, da mora JLA prevzeti politično odgovornost in poskušati rešiti državo pred rušenjem in vojno ... JLA je želela pridobiti na času, potrebnem za minimalno politično ureditev in odložitev sporov. Vodstva republik in pokrajin bi morala brez izjeme oditi z oblasti" (Mamula, 2000:8).

Kot je razvidno iz Mamulinih opisov, je svoje politične vizije uresničeval dolgoročno in kompleksno. Ob že opisanem vojaškem delovanju s političnimi cilji se je angažiral tudi pri ustanavljanju Zveze komunistov - Gibanje za Jugoslavijo (ZK-GJ) novembra 1990. Svoje sodelovanje utemeljuje z dejstvom, da si večina nekdanjih komunistov ni želela obnoviti svoje stranke in se je preusmerila v različne stranke levece v matičnih republikah, "ki so hitele k samostojnim in suverenim državam" in nadaljuje, da "niti v eni od teh strank ni več obstajala orientacija za skupno državnost" (Mamula, 2000:190).

V tem kontekstu Mamula zapiše ostro kritiko ZKJ,²¹ ki pa jo izpelje v podporo svoje osrednje vizije - vojaško in politično dominantne JLA. Prvič, komunisti so sprejeli delitev države še prej, kot so o tem odločile institucije skupne države in o tem soglašali mednarodni subjekti. Drugič, stranke levice so skupaj z nacionalističnimi in strankami desnice delovali na vzpostavitvi suverenih nacionalnih držav, ko je obstajala še skupna država. Tretjič, JLA in njeni organizaciji komunistov so prepustili izvrševanje ustavnih obveznosti in obrambo suverenosti SFRJ. Na osnovi teh ugotovitev Mamula pride do sklepa, da organizacija komunistov v JLA ni več smiselna, problema depolitizacije vojske pa ni predstavljala ukinitve ZKJ, temveč osebna opredelitev in pripravljenost pomembnega števila vojaških starešin, da ostanejo komunisti, organizirani v komunistični stranki. Te Mamuline ugotovitve pojasnjujejo njegovo sodelovanje pri ustanavljanju ZK-GJ kot gibanje za skupno Jugoslavijo in neka vrsta narodne fronte z vodilno vlogo komunistov. Pri ustanavljanju te komunistične stranke znotraj JLA, kot piše Mamula, so izhajali iz predpostavke, da bo JLA odločno izvršila svoje ustavne obveze. "Gotovo je bilo, da se bo odločila za prevzem oblasti v državi, ker so vse državne institucije, posebej še Predsedstvo SFRJ kot vrhovni poveljnik oboroženih sil, bile pred zlomom" (Mamula, 2000:190). Mamula pojasnjuje, da so v gibanje nameravali vključiti vse stranke levice, neodvisno od njihove transformacije, nazivov in programov; pogoj je bil le ta, da so bile jugoslovansko usmerjene. Kot trdi, je bilo v obdobju nacionalističnih gibanj, antikomunizma in revanšizma zavzemanje za Jugoslavijo brezizhodno in sramotno, še bolj pa je ZK-GJ klonila pred dogodki in odločitvami z mednarodnega prizorišča. V Haagu je bila potrjena delitev SFRJ in pričel se je proces priznavanja Slovenije in Hrvaške, kar je dokončno zlomilo ZK-GJ, ker se ni bila sposobna sama boriti za celovito Jugoslavijo, ne politično in ne z bojem. "Njena oborožena sila ni bila nihče drugi kakor JLA, ki ji je bilo treba ustvariti politično legitimnost v obrambi Jugoslavije. A ona je zapuščala Slovenijo in Hrvaško po dogovoru z ZN" (Mamula, 2000:194). Mamula nazorno opisuje tudi odnos vojaškega vrha do svojega vrhovnega poveljnika - Predsedstva SFRJ. Ko govori o načrtovanju povračilnega udara v Sloveniji, zapiše: "Ocenil sem, da razbito Predsedstvo SFRJ nima moči, da bi nas zaustavilo, Milošević pa si ne bi upal javno nasprotovati JLA. Če pa bi se to zgodilo, bi morali biti pripravljeni, da jih s kratkim postopkom odstranimo in onemogočimo, da nas motijo ali nam odkrito nasprotujejo" (Mamula, 2000:216-217). Ob tem Mamula zatrjuje, da je GŠ imel pripravljen načrt za preprečitev te namere. Po njegovi oceni se je Predsedstvo SFRJ preveč vpletalo v delovanja vojaškega vodstva,

²¹ ZKJ je ugasnila po 14. kongresu januarja 1990. Mamula piše, da se je v tem času trdo jedro znotraj JLA zbiralo okoli Kadijevića in bilo povsem na strani Miloševića, zaradi česar se je sprl s Kadijevićem.

neprenehoma je klicarilo, zahtevalo informacije, poročila, politika je vršila pritisk in ničesar se ni zgodilo na ŠVP, da o tem ne bi bili vsi obveščeni - domače in tuje obveščevalne službe, oblast in opozicija ter tuja veleposlaništva. Zaradi navedenega vojaško vodstvo ni imelo ustreznih pogojev za načrtovanje povračilne operacije v Sloveniji.

Kot je že navedeno v četrtem poglavju, vojaškega poraza JLA v Sloveniji Mamula ni jemal resno. Po njegovi oceni se je JLA v slovenski osamosvojitveni vojni umaknila, čeprav bi lahko izvedla uspešen vojaški protinapad, kar pa so ji preprečili tajni politični dogovori. V svoji interpretaciji intervencije JLA v Sloveniji izpostavi politično dogajanje, ki je potekalo brez njegove vednosti in je bilo ključnega pomena za potek vojne v Sloveniji. "Dogovor Kučana in Miloševića januarja 1991, da Slovenija lahko gre (iz Jugoslavije, op. Z. W. K.) očitno kaže, da je razbijanje Jugoslavije ustrezalo tako enemu kot drugemu. Če ne bi bilo tako, Kučanova strategija odcepitve ob uporabi sile ne bi imela nobene možnosti za uspeh" (Mamula, 2000:209). V kontekstu tega dogovora Mamula opisuje nadaljnji potek dogajanja ter izpostavi Jovićevo²² in Miloševićovo nasprotovanje uporabe JLA za obrambo državne meje v Sloveniji in njune zahteve, da se JLA mora umakniti na zahodno etnično mejo Srbov na Hrvaškem, ki jih je začrtala srbska politika. Ob izsiljevanju, da bo Srbija ustanovila svojo vojsko in zapustila JLA, Mamula ugotavlja, da vojaški vrh ni premogel ne moralne in ne politične moči, da bi se temu odločno uprl. Prišli so v položaj popolne odvisnosti od Miloševića. "Potrdil se mi je sum, da se ničesar znotraj najožjega vodstva JLA ne more narediti, da o tem ne bi bilo takoj obveščeno vodstvo Srbije. Vsak samostojni korak JLA je moral voditi v spor z Miloševićem" (Mamula, 2000:215). Kakor piše Mamula o političnih zakulisnih dogajanjih med slovensko osamosvojitveno vojno, večina v ŠVP ni vedela ničesar. Veliko kasneje je v knjigi Borisava Jovića, srbskega člana predsedstva, prebral, da je bila na seji Sveta za zaščito ustavne ureditve 30. junija 1991 sprejeta odločitev, da Srbija preneha podpirati napore JLA pri ohranitvi celovite Jugoslavije in da ne vidi več nobenega političnega pogoja, ki bi lahko ohranil neokrnjeno državo ter bil podan predlog, da "Skupščina Jugoslavije sprejme v vednost odločitev Slovenije o samostojni in suvereni državi, določi novo državno mejo ..." (Mamula, 2000:222).

Špegelj za razliko od Mamule in Kadijevića zelo malo piše o odnosu JLA do partije. Omenja pa, da je partijsko-politično vodstvo JLA od leta 1988 dalje v javnih in tudi tajnih informacijah opozarjalo svoja nižja vodstva na zelo slabe politične razmere v vseh republikah, zlasti v Sloveniji in na Hrvaškem, kjer se pojavljajo nove politične stranke izven veljavnega političnega

²² B. Jović je kot srbski član zveznega predsedstva do 15.5.1991 opravljal enoletni predsedniški mandat.

sistema. Omenjeno vodstvo je trdilo, da zahodne sile vodijo proti Jugoslaviji specialno vojno, da se vidijo pogubni rezultati decentralizacije Jugoslavije, da se ne ukrepa proti gospodarskemu kriminalu, da je večina republiških institucij prežeta z nacionalizmom in da se podobni pojavi opažajo tudi v JLA. "Partijsko-politični funkcionarji JLA vse pogosteje prihajajo na obhode, pojasnjujejo informacije in držijo predavanja. Podvzet je močan ideološko-politični pritisk na armadno sestavo" (Špegelj, 2001:98).

Ko Špegelj analizira zahteve Mamule, zapiše: "... z odstranitvijo predsednikov vseh republik bi vojska zasedla vse državne in politične institucije v republikah in zvezi ..., medtem ko bi na politični ravni ZK-GJ zamenjala vse novonastale stranke in pokrila vse mogoče politične opcije. Takšen ukrep je Mamula pričakoval od Kadijevića in celotnega vojaškega vrha JLA" (Špegelj, 2001:191).

Špegelj veliko pozornosti posveča tridnevni seji ŠVP OS SFRJ²³ s Predsedstvom SFRJ marca 1991. Sejo je sklical vojaški vrh JLA, za kar po njegovem ni imel pooblastila in ni bil izpolnjen noben pogoj za njegovo formiranje: ni bilo neposredne nevarnosti za agresijo, ni bilo razglašeno vojno stanje, pa tudi predsedstvo ni sprejelo odločitve o formiranju ŠVP. Na tej seji si je vojaško vodstvo v sestavi Kadijević, Brovet in Adžić energično prizadevalo doseči "razglasitev izrednih razmer, nakar bi oborožene sile prevzele oblast in ohranile Jugoslavijo" (Špegelj, 2001:188). Ker se glasovanje članov predsedstva ni izšlo v prid predlogu ŠVP, je Jović protestno odstopil s položaja predsednika Predsedstva SFRJ, pa tudi generali so pretili s samostojnim udarom, če ne dobijo ustavnega pokritja.

Kadijević v svoji knjigi poudarja vojaško in predvsem politično vlogo ŠVP, kjer je opravljal funkcijo načelnika. Že spomladi 1990 je ta organ Predsedstvu SFRJ predlagal vrsto političnih ukrepov, ki naj bi preprečili napad na federativno ureditev in družbeno politični sistem, ki je bil posledica velikih družbenopolitičnih sprememb v mednarodnem okolju. Leto za tem, spomladi 1991, je ŠVP zahteval srečanje z zveznim predsedstvom in mu tudi tokrat predlagal vrsto ukrepov, od katerih je najbolj goreče zagovarjal takojšnjo uvedbo izrednih razmer, ki naj bi preprečili razbijanje skupne države in pri tem je štab, kot trdi Špegelj, celo grozil predsedstvu. Kakor za Kadijevića ima tudi za Špegelja izreden pomen izsiljena seja nezakonito formiranega ŠVP s Predsedstvom SFRJ marca 1991, kjer si je generalski trio Kadijević, Brovet in Adžić

zaman prizadeval doseči razglasitev izrednih razmer. Špegelj v tem vidi hotenje armadnega vrha, da bi na legalen in legitimen način prišel do politične oblasti in nasilno ohranil unitaristično družbeno ureditev Jugoslavije. Tudi v formiranju ŠVP vidi nezakonito dejanje vojaškega vodstva in politični pritisk na zvezno predsedstvo, ki pa je to na nek način dopustilo s tem, ko je del svojih pooblastil pri vodenju in poveljevanju oboroženim silam prenesel na njega. V tem kontekstu razumemo tudi zapis dr. Anton Beblerja, da je bila prva javna izjava do tedaj nepoznanega ŠVP OS SFRJ znak, da se je vojska znebila nadzora civilnih institucij in začela odkrito delovati kot samostojna politična sila (glej Bebler, 1992:54).

Odnos, ki ga je vojaško vodstvo oziroma ŠVP s Kadijevićem na čelu izkazovalo do Predsedstva SFRJ kot vrhovnega poveljnika oboroženih sil v obdobju slovenskega osamosvajanja, je že opisan v nekaterih prejšnjih podpoglavjih in ne kaže tega ponavljati. Prikrivanje informacij in komuniciranje le s tistim delom predsedstva, ki je deloval po željah vojaškega vodstva, so le del teh že opisanih odnosov. Trditev Mamule, da je imel GŠ za primer vmešavanja in nasprotovanja zveznega predsedstva povračilnemu udaru JLA v Sloveniji pripravljen načrt za njegovo onesposobitev in odstranitev, pa pomeni skrajnost teh odnosov.

Za delno pojasnitev odnosov vojaške do najvišje politične oblasti je treba v kratkem osvetliti tudi razmere pri delovanju zveznega predsedstva v obdobju slovenskega osamosvajanja. Od 15. maja 1991 dalje, ko je prenehal mandat srbskemu članu Borisavu Joviću, je bilo predsedstvo onesposobljeno, ker je njegov srbski del z obstrukcijo preprečeval izvolitev novega predsednika, tj. hrvaškega člana predsedstva Stipeta Mesića. Izvolitev je bila realizirana v trenutku, ko se je Milošević "... zavedal dejstva, da bo treba vojsko spet spraviti pod nadzor civilnih institucij, če naj bi dosegli tisti umik iz Slovenije, ki si ga je želel ... Milošević je Joviću naročil, naj ne preprečuje več izvolitve Mesića na položaj predsednika predsedstva" (Silber in Little, 1996:178) in 1. julija 1991 so ga tudi izvolili.²⁴

Mamula je ogorčen, da je bila večina vojaškega vodstva odrinjena od političnega odločanja in ni ničesar vedela o dogodkih na politični sceni med slovensko osamosvojitveno vojno. Obžaluje, da so izvedbo vojaškega protitudara v Sloveniji, ki bi Jugoslaviji znova zagotovil trdne temelje federativne ureditve in ohranitev njenega političnega sistema, preprečili tajni politični dogovori med Miloševićem in Kučanom. Ker je bilo razbijanje Jugoslavije v skupnem interesu, se je podpora srbske politike slovenskim secesionistom nadaljevala in z izsiljevanjem vojaškega vrha in s pomočjo Borisava Jovića dosegla zaželen cilj obeh političnih opcij, tj. umik JLA iz Slovenije

²³ ŠVP OS SFRJ sestavljata GŠ JLA in del ZSNO, njegov drugi in večji del ostaja organ zvezne vlade.

²⁴ Mesić je izjavil, da ga je vojaško vodstvo kot vrhovnega poveljnika OS SFRJ upoštevalo na enak način, kot so ga

na zahodno etnično mejo Srbov na Hrvaškem. Vojaškemu vrhu in zlasti Kadijeviću očita, da se je uklonil velikosrbskim političnim težnjam in dopustil razpad Jugoslavije. Za prelomni dogodek šteje sejo Sveta za zaščito ustavne ureditve dne 30. junija 1991, ko je bila po njegovem prepričanju zapečaten usoda tedanje Jugoslavije. Poseben pomen sta tej seji dala tudi angleška novinarja Laura Silber in Allan Little, ki sta zapisala, da je Srbija na tretji dan slovenske vojne dokončno odtegnila svojo podporo prizadevanjem JLA, da obdrži skupaj zvezno Jugoslavijo. Tega dne je Jović po naročilu Miloševića "... potegnil preprogo izpod nog jugoslovanskih generalov. General Kadijević je udeležencem sestanka povedal, da je načrt A (omejena akcija za prevzem nadzora nad mejnimi prehodi) spodletel. Na voljo sta dve možnosti - umik in s tem posredno priznanje slovenske odcepitve, ali pa načrt B: celovita invazija in razbijanje slovenskega upora. Na Kadijevićevo presenečenje je Jović na načrt B odgovoril z vetom" (Silber in Little, 1996:177).

Kadijević zatrjuje, da je JLA pred drugimi bila proti enopartijskemu monopolu, je pa zavračala od zunaj vsiljevano in neustrezno politično pluralizacijo, ki pomeni izbruh nacionalizma in posledično privede do razpada države. Jugoslavijo z različnimi etničnimi skupinami se po njegovem videnju ne da spreminjati brez preliivanja krvi. Na drugi strani pa pripisuje odnosu JLA do ZKJ zgodovinsko vlogo pri razvijanju in krepitvi ideje jugoslovanstva in bi pri odmiranju države ohranjala jugoslovanski značaj armade, dokler ne bi bila ustvarjena nova skupna država. Kakšna naj bi bila njegova vizija te nove države, ne predstavi.

Mamulo je izguba ZKJ zelo prizadela, kajti armada je ohranjala svoj partijski monopol kot deveta partijska organizacija (ob šestih republiških in dveh pokrajinskih) v državi in ostajala močan dejavnik vpliva na politiko in ZKJ. Zaradi tega se je tako krčevito otepala večstrankarstva, ki bi vodil k depolitizaciji oziroma departizaciji armade ali pa k nastajanju večstrankarstva v njej in bi se s tem spremenila družbena vloga JLA (glej Vreg, 1992:28). V nasprotju s Kadijevićem pa ima Mamula jasno načrtano vizijo, ki jo predstavlja vojaško in politično dominantna JLA z ZK-GJ kot novo partijsko ideologijo. Kritizira komuniste, ki so prvi med vsemi sprejeli delitev države in v spregi z nacionalisti in desnico vzpostavljali nacionalne države, JLA in njeni partijski organizaciji pa prepustili obrambo skupne države. V teh dejstvih vidi Mamula razlog, da je dotedanja komunistična stranka v JLA postala nesmiselna, depolitizacijo JLA pa pripiše osebni opredelitvi vojakov in ne ukinitvi ZKJ. Ker si je po njegovem mnenju veliko starešin želelo ostati komunistov jugoslovanske orientacije, je bil eden glavnih pobudnikov pri ustanovitvi nove stranke, ki si je želela pridružitve tudi z drugimi

upoštevali finski vojaki.

strankami levice, le da bi bili za skupno in socialistično Jugoslavijo. Nacionalizem, antikomunizem in zlasti mednarodno priznanje Slovenije in Hrvaške so bili po mnenju Mamule glavni vzroki za zlom ZK-GJ, ki naj bi bila podlaga politične legitimnosti JLA v obrambi Jugoslavije in prevzemu oblasti v državi. Njegovo zavzemanje za oživitev propadle komunistične partije lahko pojasnimo z ugotovitvami dr. Ljubice Jelušič pri proučevanju politične legitimnosti zvezne vojske. Vojska je bila do skrajnosti spolitizirana preko svoje notranje partijske organizacije, ki je legitimirala njeno vpletanje v politiko in ji določala politično vlogo, kar je bil tudi vzrok močnemu nasprotovanju razpada ZKJ januarja 1990 in takojšnjemu formiranju nove stranke ZK-GJ novembra 1990 (glej Jelušič, 1997:145-149).

Špegelj v nasprotju z Mamulo ne namenja partiji v JLA velike pozornosti. Omeni le javne in tajne informacije partijskega vodstva nižjim poveljstvom glede slabih političnih razmer v zahodnih republikah zaradi večstrankarstva, nacionalizma, decentralizacije države in specialne vojne. Ideološko-politični pritisk na sestavo pa je po mnenju Špegelja bil kontraproduktiven, ker je namesto budnosti vzpodbujal zanimanje za nekaj novega, drugačnega in boljšega. Mamuli in njegovi novi partiji ZK-GJ pripiše namen zamenjave vseh novoustanovljenih strank.

6.2 OCENE RAZMERIJ V VOJAŠKEM VODSTVU

Kadijević ne navaja konkretnih imen iz strukture vojaškega vrha, ki naj bi bili odgovorni za vojaški poraz v Sloveniji. Dejansko ne govori o vojaškem porazu, pač pa le o umiku JLA iz Slovenije. V knjigi ne omenja Mamule, Špegelja ali katerega od svojih sodelavcev. Ko podaja ocene in stališča, govori v svojem imenu, pretežno pa v imenu ŠVP, s katerim se istoveti.

Mamula precej podrobno opisuje Kadijevićevo osebno prizadetost po neuspehu JLA v Sloveniji. Ugotavlja, da je bil Kadijević vidno vznemirjen, zelo zamorjen in zlomljen pod bremenom teh dogodkov. Pred Mamulo je obtoževal načelnika GŠ generala Blagoja Adžića za slabo organizacijo in vodenje operacije ter za vmešavanje v podrobnosti, namesto da bi postavil jasen cilj operacije in omogočil poveljniku 5. vojaškega območja generalu Konradu Kolšku, Slovencu po narodnosti, proste roke pri določanju velikosti in vrste sil za intervencijo, spremljal potek dogajanj in interveniral, ko je prišlo do problema. "... Kadijeviću ni bilo jasno, koliko je bilo krivo zmedeno Adžićevo ukazovanje ... in koliko obnašanje Kolška in ali gre za napake ali za zlonamernost" (Mamula, 2000:210). Kadijević, tako Mamula, si je bil na jasnem z odgovornostjo poveljnikov ljubljanskega in mariborskega korpusa, ker sta ne glede na slabo opravljeno delo GŠ in zagrebškega poveljstva pri svojem delu storila resne napake. V nasprotju z

njima je izpostavil poveljnika reškega korpusa (pravtako Slovenca po narodnosti), ki je uspešno zaključil svoj del naloge na meji z Italijo. Deloval je odločno in ni čakal, da mu Kolšek ali Adžić izdata ukaz za obrambo, izvidovanje, odstranjevanje ovir ipd.

“Predlagal sem mu, da ne zapravlja časa za minule dogodke, temveč naj z generalštabom oceni nadaljnje korake, da bi JLA ponovno zasedla državne meje v Sloveniji in obranila celovitost SFRJ. Ni bilo sporno, da se morajo izvršiti kadrovske zamenjave,²⁵ da se mora izvršiti celovita analiza neuspeha v Sloveniji ...” (Mamula, 2000:210). Kadijević se je z njim strinjal. V nadaljevanju Mamula navaja, da se Kadijević ni počutil moralno in psihično sposobnega, da bi jugoslovanskim državljanom pojasni, kaj se je z armado v Sloveniji zgodilo in je vztrajal pri odločitvi, da se pred javnostjo pojavi Adžić. Mamula o razgovoru s Kadijevićem glede odločitve o povračilni operaciji v Sloveniji zapiše: “Poslušal sem ga in zaključil, da nima moči iti do konca. Psihološko ni bil pripravljen sprejeti takšne odločitve. Nikoli ni bil pripravljen, a po porazu v Sloveniji se je to od njega lahko še manj pričakovalo” (Mamula, 2000:216).

Mamula pripiše krivdo za neuspeh načrta protiudara v Sloveniji, posredno pa tudi za neuspelo ubranitev tedanje SFRJ, generalu Kadijeviću in to s komentarjem: “General Kadijević je prišel v najtežjo možno situacijo. Nepripravljen, da se odloči za samostojno pot JLA ... je prejel kot sedaj ... vozil po dveh tirih; pokriti se je poskušal s prvim - legitimnim, da bi v dani situaciji, ko bi ocenil, da je to mogoče in realno, prešel na drugi - samostojni ... Kadijević se tudi to pot ni odločil: operacija v Sloveniji je odložena in 18. julija je bila na seji Predsedstva SFRJ sprejeta odločitev o umiku JLA iz Slovenije” (Mamula, 2000:222-223).

Mamula v svoji knjigi omenja tudi Špeglja. Z njim naj bi se dobro razumel, sebi tudi pripiše zasluge za njegova napredovanja. Prvi spor s Špegljem je nastal zaradi tega, ker je kot poveljnik 5. armadne oblasti zavrnil ugotovitve, ki jih je pri inšpekcijskem nadzoru podal tedanji načelnik GŠ, ki ga je Špegelj označil za srbskega nacionalista. Mamula je kasneje osebno prizadet zaradi Špegeljeve trditve, da želi postati Titov naslednik.

Špegelj vidi v Mamuli krivca za Kadijevićevo odvrnitev od TO: “... preden je Mamula začel spletkariti, je Kadijević - vsaj v javnih nastopih - podpiral TO oziroma odločitev o dvokomponentni manevrski in prostorski strukturi OS SFRJ” (Špegelj, 2001:190). Neutemeljen radikalizem Mamule bi za razliko od Kadijevićevega taktiziranja in omahljivosti skrajšal življenjsko dobo JLA, s tem pa bi se tudi vojna hitreje končala, meni Špegelj. Po njegovi oceni “Kadijević očitno ni imel poguma za protiudar, raje se je odločil za umik JLA iz Slovenije, in to

²⁵ Generala Konrada Kolška je zamenjal general Života Avramović, ki se bo kasneje, po mnenju Mamule, izkazal kot nedorasel težkim razmeram.

je iz njegovega kota gledano boljša poteza, ker pomeni pridobivanje časa za reorganizacijo vojske. Njegova plahost je, čeprav ne za dolgo, podaljšala življenje JLA” (Špegelj, 2001:236). V nadaljnjem izvajanju kritizira načelnika GŠ, ki je vodil operativni načrt delovanja JLA v Sloveniji. Ob dvomu v njegovo strokovnost pri izvedbi naloge trdi, da je imel eno bistveno pomanjkljivost: “... bil je ideološko zaslepljen in nesposoben dojeti, da o obstoju ali razpadu Jugoslavije ne odločajo tanki in letala, pač pa ljudje, njihovi motivi in politična volja, bojna morala in sposobnost” (Špegelj, 2001:237).

Kot je bilo že omenjeno, Kadijević podaja stališča, mnenje in ocene pretežno v imenu ŠVP, s katerim se rad istoveti. Navajanju imen se izogiba, tudi Mamule in Špeglja ne omenja. Za razliko od njega pa Mamula kot Špegelj veliko operirata z imeni iz politične in vojaške strukture, brez razlike, ali gre samo za podajanje stališča ali pa za še tako ostro kritiko.

Za Kadijevićevo prizadetost in potrtoost zaradi poraza JLA v Sloveniji izvemo šele iz pričevanja Mamule. Seznanja nas tudi o Kadijevićevem obtoževanju načelnika GŠ za slabo organizacijo in vodenje operacije, nikjer pa Mamula ne omenja, da bi bil Kadijević pripravljen prevzeti del odgovornosti za vojaški neuspeh tudi nase. Kadijeviću nameni kritiko, da je nesposoben ugotoviti, ali je bil poraz jugoslovanske armade v slovenski osamosvojitveni vojni krivda zmedenega načelnika GŠ in/ali pa neustrezno ravnanje poveljnika 5. vojaškega območja. V nadaljevanju nas Mamula seznanja, da je Kadijević sprejel njegov predlog za kadrovske menjave in smernice za ponovno intervencijo JLA v Sloveniji. Kadijevića označi za psihično in moralno nesposobnega nastopati pred javnostjo, v njegovem odstopu od povračilnega udara v Sloveniji pa vidi psihološke ovire in njegov omahljiv značaj, ker si nikoli “ni upal iti do konca”. Obtožuje ga tudi za pragmatizem, ko pravi, da bi Kadijević rad vozil po dveh tirih; po legitimnem tako dolgo, dokler ne bi ocenil, da je vožnja po samostojnem tiru tudi mogoča. Mamula v svoji knjigi omenja tudi Špeglja. Piše, da mu je kot načelnik GŠ omogočil vzpenjanje na vojaških položajih, prvi nesporazum pa je nastal zaradi Špegljevega neupravičenega nacionalističnega izpada med nadzorom tedanjega načelnika GŠ. Še bolj ga prizadenejo Špegljeve trditve, da želi postati drugi Tito.

Špegelj vidi v Mamuli glavnega krivca, da je Kadijević prenehal podpirati TO. Prepričan je, da bi radikalizem Mamule skrajšal življenjsko dobo JLA, s tem pa tudi vojno, medtem ko so jo Kadijevićeva plahost, taktiziranje in omahljivost podaljšali. Da ni bil izveden protiudar armadne

vojske v Sloveniji, pripiše Kadjevičevemu pomanjkanju poguma.

ZAKLJUČEK

S pomočjo besedil treh izbranih generalov JLA sem analizirala njihove ocene, stališča in odnos do slovenske osamosvojitvene vojne in dogodkov, ki so bili v neposredni povezavi z njo. Analiza vsebin izbranih besedil je jasno izpostavila dejstvo, da se pogledi teh nekdanjih najvišjih vojaških poveljnikov med seboj zelo razlikujejo in si nasprotujejo, in so si le v izjemnih primerih podobni. Dva izmed te trojice, srbske narodnosti, sta bila aktivna generala imenovana na politično funkcijo zveznega ministra za obrambo, tretji pa se je šele po upokojitvi vključil v politiko kot hrvaški minister za obrambo in bil vnet zagovornik decentralizirane države. Analiza je tudi pokazala, da so trije generali med slovenskim osamosvajanjem zasedali različne položaje z različno stopnjo odgovornosti, kar je tudi vplivalo na njihova stališča. Ključno in odločilno vlogo za Slovenijo v tem obdobju je imel zvezni minister za obrambo, kateremu je neuradno asistiral že upokojen zvezni minister. Kljub drugačnemu pričakovanju je analiza pokazala, da se ocene in stališča razlikujejo tudi med tema srbskima generaloma in zagovornikoma unitaristične države. Z zaostrovanjem razmer je na njihove ocene in stališča vedno bolj vplival nacionalizem, čeprav se skušajo vsi trije v svojih knjigah od tega ograditi. Kljub temu, da so bili generali skoraj pol stoletja pripadniki iste vojaške organizacije, v kateri so se na enak način izobraževali, imeli enako uspešno vojaško kariero in bili močno ideološko indoktrinirani, je ta vez s stopnjevanjem krize vedno bolj popuščala. Odnos med vojaško profesijo in nacionalno pripadnostjo treh generalov kaže, da so se njihova vojaškopolična stališča vedno tesneje vezala na nacionalno pripadnost, kar se je negativno odražalo v njihovem profesionalnem odnosu do vojaške organizacije in prispevalo k še nadaljnjemu zniževanju nizke ravni vojaške profesije. Tudi ideologija in vizija bodoče države sta pripomogli k razlikam v stališčih in ocenah generalov do slovenskih osamosvojitvenih dejanj, o čemer pa bo več govora v nadaljevanju, ko bom z nekaterimi primeri iz analize vsebin ugotavljala pravilnost postavljenih hipotez.

Kot sem že omenila, so vsi generali igrali dvojno vlogo; ko so igrali vlogo generalov, so nanje vplivali vojaški pogledi, dogodke so interpretirali iz vojaških stališč in odločitve sprejemali z vojaških izhodišč, ko pa so pričeli igrati vloge ministrov, so nanje delovali politični pogledi, sprejemali so politične odločitve na osnovi političnih izhodišč. Zaradi dvojnih vlog so generali razmere in dogajanja v času slovenske osamosvojitvene vojne ocenjevali in interpretirali z vojaških in političnih izhodišč, v besedilih se prepletajo vojaška in politična stališča, politične ocene prehajajo na vojaške in nasprotno. Ko generali obravnavajo ozadje slovenske odcepitve, se Kadrijević osredotoča na politična izhodišča, Mamula pa predvsem na vojaška. Obema pomeni

ustava iz leta 1974 načrt slovenske politike pri razbijanju skupne države, za Špegelja pa je vzrok za razpad države nasilno in arogantno vodstvo JLA, ker je odklanjalo demokratične procese iz strahu, da bi izgubilo politično in ekonomsko moč. Za Kadijevića je intervencija Nata v primeru odločnejšega posega JLA v Sloveniji realna opcija, medtem ko je Mamula zaradi podpore ZDA, SZ in EU centralističnim silam prepričan, da posredovanje Nata ne bo in zagovarja oster poseg proti Sloveniji. Za razliko od obeh pa Špegelj v preusmeritvi pozornosti na Zahod vidi le izgovor vojaškega vrha za lažji nadzor zahodnih republik. Izjemoma sta si Mamula in Špegelj enotna v stališču, da je JLA v Sloveniji doživela vojaški poraz. Kadijević zagovarja stališče, da bi morala armada pred umikom iz Slovenije poraziti TO, Mamula pa je za oster povračilni vojaški udar, ki bi odstranil tudi slovensko politično oblast. Tudi stališča in mnenja glede legitimnosti vojaškega posega v Sloveniji so različna; za Kadijevića je ta poseg legitimen in pokrit s pooblastilom zvezne vlade, za Mamulo bi moral biti poseg samostojno izveden (prevzem državne meje pomeni neposredni napad na armado), Špegelj pa nelegitimnost dokazuje z določili zvezne ustave, ki za vodenje in poveljevanje JLA pooblašča le zvezno predsedstvo. Kakor so si različne ocene izida slovenske osamosvojitvene vojne, tako so različna tudi izhodišča teh ocen; za Špegelja pomeni vojna politično in vojaško zmago, za Kadijevića pomeni poraz branilcev političnega sistema, za Mamulo pa predvsem poraz zvezne vojske. Navedena dejstva potrjujejo prepletanje vojaških in političnih vlog treh generalov ter izpostavljajo razlike med njimi pri ocenjevanju razmer in dogodkov v obdobju slovenskega osamosvajanja.

Kadijevićeva vizija obstoja in perspektive JLA je vezana na obstoj takšne države, ki bo pripravljena in sposobna svojo vojsko podpirati tudi v vojni, kar se v Sloveniji ni zgodilo, zaradi česar je JLA izgubila tla pod nogami. Legitimnost vojske povezuje z legitimnostjo politične oblasti, in če se tej legitimnost zmanjša, se ta zmanjša tudi vojski. Ideologijo komunistične partije želi ohraniti v JLA do takrat, ko bo ustvarjena nova skupna država. Ohranitev celovitosti države in zagotovitev nadaljnega obstoja JLA Mamula vidi v uspešno izvedenem protiudaru v Sloveniji in zamenjavi njene politične oblasti. JLA vidi kot vrhovno politično silo, ki pa ni znala izkoristiti te možnosti. Ukinitev ZKJ je za JLA nenadomestljiva izguba, saj ji je bila s tem odvzeta možnost političnega vplivanja, temelje nove politične legitimnosti pa ji mora zagotoviti nova partijska organizacija. Vizija Mamule je torej vojaško in politično dominantna JLA z ZK-GJ. Za Špegelja ZK-GJ pomeni neposredno grožnjo vsem drugim političnim strankam, edino rešitev krize po odklonitvi konfederacije pa vidi v samostojnih in neodvisnih republikah. Osamosvojitvena vojna je potrdila njegovo prepričanje, da nasilno zadrževanje republik v Jugoslaviji še pospešuje njihove odcepitvene težnje. Različne ocene in videnja slovenske

osamosvojitve so torej pogojene z ideološko-političnimi stališči generalov ter vezane na njihove vizije glede prihodnje ureditve skupne države in njene vojske.

Analiza vsebine je potrdila domnevo, da je plebiscitna odločitev o razdružitvi pomenila veliko spremembo v tedanjem političnem sistemu, ki nastale spremembe ni mogel konstruktivno integrirati, zato je zvezna oblast predvsem pa vojaški vrh reagiral na slovensko osamosvojitve kot na grožnjo in napad na obstoj Jugoslavije. Špegelj poudarja legalnost in legitimnost odcepitve v ustavni pravici narodov do samoodločbe, krivdo, da je do plebiscitne odločitve prišlo, pa pripiše vojaškemu vrhu, ki je na vse načine oviralo demokratične spremembe in se prilagajalo srbskemu političnemu vodstvu. Mamula vidi v slovenskem plebiscitu le izgovor za razbijanje Jugoslavije (saj že zvezna ustava omogoča republikam popolno samostojnost), Kadijević pa ga povezuje le v kontekstu morebitnega napada Nato sil zaradi posega zvezne armade. Kadijević sicer vidi v vojaškem porazu Slovenije zaustavitev procesa razpada države, hkrati pa opravičuje neizveden vojaški protiudar s tem, da vzpostavitev centralizma in unitarizma ter zamenjava izvoljene politične oblasti ob močni mednarodni podpori, ne bi obdržala Slovenije v Jugoslaviji. Ostro kritizira vse nacionalizme razen srbskega, Mamula pa vidi v Miloševićevem režimu največjo nevarnost za obstoj Jugoslavije.

Pri ocenjevanju razmerij med JLA in TO zastopata Kadijević kot Mamula enako stališče; v formiranju TO vidita namerno razbijanje enotnosti oboroženih sil in krepitev decentraliziranih. Ker je bil vojaškemu vrhu odvzet nadzor in vpliv nad TO, dvojna podrejenost pri poveljevanju pa je ogrožala položaj JLA, sta rešitev videla v poenotenju poveljevanja in odvzemu njenega orožja. TO je bila za Špeglja garant vojaške in politične varnosti posamezne republike; za spremembo v sistemu vodenja in poveljevanja pa dolži zvezno predsedstvo, ki je popustilo pritisku vojaškega vodstva in mu dovolilo izvršiti neustavno dejanje. Ko generali ocenjujejo razmerja med vojaško in politično oblastjo, se izkaže, da je za Kadijevića najpomembnejše razmerje med ŠVP in zveznim predsedstvom, za Mamulo pa razmerje med vojaškim vodstvom in srbsko politično oblastjo. Kadijević v delovanju ŠVP (ki javno komentira razmere v državi, zveznemu predsedstvu predlaga politične ukrepe, izsiljuje sestanke, grozi itd.) ne vidi nič spornega, Špeglju pa neustavno formirani ŠVP pomeni orodje v rokah vodstva JLA, ki mu bo po uvedbi izrednih razmer omogočilo prevzem politične oblasti. Za Mamulo je nedopustno, da je bilo vojaško vodstvo odrinjeno od političnega odločanja glede novih meja skupne države, kakor tudi prevelik Miloševićev vpliv na Kadijevića. Analiza je tudi izpostavila njun izredno podcenjujoč odnos do zveznega predsedstva kot svojega vrhovnega poveljnika, pri tem pa se Mamula ne bi branil skrajnih sredstev, da bi onemogočil pretirano vmešavanje predsedstva v

vojaškopolične odločitve armadnega vrha. Špegelj Predsedstvu SFRJ zameri predvsem njegove napačne politične odločitve in popuščanje pritiskom vojaškega vrha. Kadijević se v svojih pričevanjih izogiba kritiki vojaškega vodstva zaradi poraza v Sloveniji, v njih pa tudi ne omenja Mamule ali Špeglja. Zanj je značilno, da zelo redko operira z imeni, če pa jih že navaja, se praviloma nanašajo na (predvsem zunanje) politike. Druga dva generala sta neprizanesljiva kritika tako vojaškega kot političnega vodstva. Mamula in Špegelj namenjata nekaj prostora v knjigi tudi medsebojnim odnosom in značajskim ocenam, pri tem pa najbolj izpostavljata Kadijevića. Za Mamulo je Kadijević omahljivec, nesposobnež in pragmatik, Špegelj pa nacionalist. Tudi Špegelj v Kadijevićevem značaju prepozna omahljivost, pomanjkanje poguma in taktiziranje, v Mamuli pa častihlepneža in meni, da bi JLA doživela hitrejši zlom, vojne pa se prej končale, če bi Mamula lahko udeležil svoje radikalne in brezkompromisne odločitve.

Menim, da so bile izbrane in uporabljene metode dela in način izvajanja analize vsebine vojaških besedil treh generalov in tudi politikov optimalna rešitev za predstavitev njihovih stališč, ocen in interpretacij dogodkov, vezanih na slovensko osamosvajanje, kakor tudi njihovega dožemanja in videnja slovenske osamosvojitvene vojne. Analiza je izpostavila, da so generali zavzemali različna stališča, podajali različne ocene in mnenja ter dogodke interpretirali z različnih izhodišč. Na razlike je vplivalo več dejavnikov: nacionalna pripadnost, položaj, ki so ga zasedali v obravnavanem obdobju, vizija prihodnje države in vloga vojske v njej, partijska ideologija, časovna distanca pisanja ipd. Ker so med vojno igrali vlogo vojakov in politikov, so prepletene tudi njihove odločitve in izhodišča. Prav tako pa menim, da je analiza vsebine dovolj prepričljivo potrdila vse postavljene hipoteze.

8. LITERATURA

8.1 VZORCI RAZISKAVE - PRIMARNI VIRI

Kadijević, Veljko (1993): *Moje viđenje razpada*. Politika, Beograd.

Mamula, Branko (2000): *Slučaj Jugoslavija*. CID, Podgorica.

Špegelj, Martin (2001): *Sijećanja vojnika*. Znanje, Zagreb.

8.2 SEKUNDARNI VIRI

Bebler, Anton (1992): "Jugoslovanska ljudska armada in razpad Jugoslavije". *Razpotja nacionalne varnosti*, str. 45-57.

Bebler, Anton (2002): "O vojaškopoličnih vidikih osamosvojitve Slovenije". *Nacionalna in mednarodna varnost*, str. 100-113.

Enciklopedija Slovenije (2000), str. 315-316, 322-327, Mladinska knjiga, Ljubljana

Guštin, Damijan (2002): "Vojaškopolično dogajanje v jugoslovanski krizi in osamosvojitve Slovenije". *Slovenska osamosvojitve 1991*, str. 191-214.

Hadžić, Miroslav (2002): "Armajska upotreba trauma". *Srbska strana rata: Travma i katarza u istorijskom pamćenju - II. deo*, str. 125-147.

Hribar, Tine (2002): "Filozofsko izhodišče slovenske osamosvojitve". *Slovenska osamosvojitve 1991*, str. 57-65.

Janša, Janez (1993): *Pomaci: Nastajanje i obrana slovenske države 1988-1992*. Mladinska knjiga, Zagreb.

Jelušič, Ljubica (1997): *Legitimnost sodobnega vojaštva*. FDV, Ljubljana.

Jelušič, Ljubica (2002): "Jugoslovanska ljudska armada leta 1991 v Sloveniji - začetek konca ene največjih evropskih vojsk po koncu hladne vojne". *Slovenska osamosvojitve 1991*, str. 215-232.

Muršič, Rajko (2002): "Jugoslovanska mračna strana ljudske prirode". *Susedi u ratu*, str. 82-108.

Nanut, Karlo (2002): "Čas pred agresijo JLA in osamosvojitvena vojna v Sloveniji leta 1991". *Vojaška zgodovina*, (5), str. 6-55.

Pešić, Vesna (2002): "Razaranje i stvaranje države". Srbska strana rata: Travma i katarza u istorijskom pamćenju - I. deo, str. 29-86.

Repe, Božo (2002): "Jugoslovanske notranjepolitične razmere in slovenska osamosvojitve". Slovenska osamosvojitve 1991, str. 23-32.

Silber, Laura, Little, Allan (1996): Smrt Jugoslavije. Co Libri, Ljubljana.

Splichal, Slavko (1990): Analiza besedil. Metodološki zvezki št. 6, Ljubljana.

Ustav Socialističke federativne republike Jugoslavije sa ugrađenim amandmanima (1988). Novinsko izdavačka radna organizacija Zaštita rada, Beograd.

Vojna enciklopedija (1972): 4. knjiga, str. 182, Vojno izdavački zavod, Beograd.

Vojna enciklopedija (1973): 5. knjiga, str. 252, Vojno izdavački zavod, Beograd.

Vreg, France (1992): "Demokratizacija družbe in obrambe". Razpotja nacionalne varnosti, str. 17-43.

8.3 ČASOPISNI VIRI

Bauman Bojan: Kadijević - eden treznejših generalov, Večer, 23.2.1991.

Bauman Bojan: Beseda naj bo konj, Večer, 18.3.1991.

Božić Mirjana: Svileni generalski kraj, Vjesnik, 11.1.1992.

Cerović Stojan: Ostav za generala, Vreme, 10.12.1990.

Čičak Ivan Zvonimir: Veljko Kadijević, Danas, 8.1.1991.

Globusov ekspertni tim: Grandoman, sadist i paranoik?, Globus, 4.10.1991.

Jorić Josip: General na povijesnom razkršću, Nedeljna Dalmacija, 14.7.1991

NIN, 11.10.1991: JNA nije van kontrole.

Soban Branko: Portret tedna: Veljko Kadijević, Delo, 8.12.1990.

Stojanov Veso: Bil je prehud jugoslovanar za jugoslovansko armado, Delo, 10.1.1992.

Tijanić Aleksandar: Admiral na devet bofora, Danas, 23.2.1988.

Tuđman Franjo: Kadijevićevo razoružanje naroda, Večernji list, 11.12.1990.

Vončina Marjana: Admiral brani Jugoslavijo, Nedeljski dnevnik, 17.3.1991.